Літаратурная Беларусь

Выпуск №10 (170)
(кастрычнік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Фота www.svaboda.org

Беларуская мова сёння стала самай праўдзівай мовай свету. Бо за апошнія даволі фальшывыя часы на ёй хлусілі менш усяго. І не таму, што на ёй гаварыла не так шмат народу. А таму, што тыя, хто ёй карысталіся, гаварылі праўду

Мова Праўды

Віктар САЗОНАЎ

Аўтазакі, міліцэйскія машыны, спецтэхніка… Цэнтральныя плошчы агароджаныя турнікетамі.

Людзі ў камуфляжах. І сінія чалавечкі ў міліцэйскіх мундзірах, і зялёныя, і пераапранутыя ў цывільнае, але не цывільныя, а найбольш гэтай сілавой публікі ў чорным... Яны самыя актыўныя, тыя чорныя людзі, з чорнымі дубінамі ў чорных балаклавах на галовах, пад якімі хаваюць свой твар і сумленне.

Людзі ў чорным хапаюць і валакуць у аўтазак дзіця, якое на асфальце крэйдай напісала «Жыве Беларусь!!!», пырскаюць газам у мірных дэманстрантаў, б'юць дубінай, цягнуць па асфальце, затрымліваюць...

Жыхароў Беларусі масава выклікаюць у кабінеты сілавікі. Тут і пракуратура, і міліцыя, і следчы камітэт... Іх так многа, аказваецца, панастворана, што рана ці позна аніякі бюджэт не змог бы пракарміць. Толькі працалюбівыя беларусы маглі выцягваць так доўга на сабе такую пляйму...

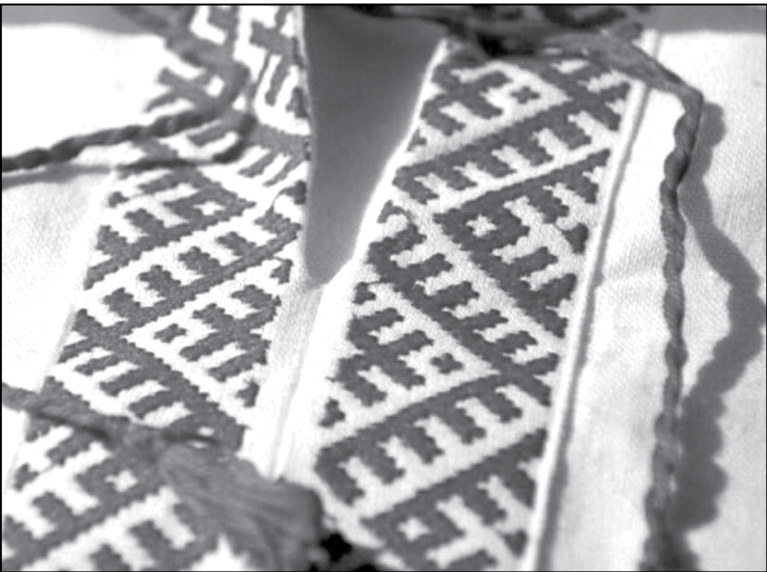
З'ява янычарства не новая і добра вывучаная. Заўсёды і ва ўсіх народаў знаходзяцца тыя, хто за добры заробак, або за перспектывы ў кар'еры, або проста за маніякальнае адчуванне сваёй уседазволенасці і набыцця гвалтоўнай перавагі над іншымі гатовы быў на самыя жорсткія дзеянні ў дачыненні да сваіх суайчыннікаў.

А Беларусь выходзіць з нацыянальнымі сімваламі і становіцца насупраць узброеных у чорным... Жанчына адчыняе дзверы сваёй кватэры і хавае ад сілавікоў з дубінамі зусім невядомых ёй людзей, рызыкуючы, што за гэта ў тыя дзверы пагрукаюць няпрошаныя госці. Супрацоўнік МНС, якога прывезлі адмыслова, каб ён зняў бела-чырвона-белы сцяг з вышыні, не здымае яго, а, наадварот, разварочвае, каб той залунаў яшчэ мацней, — і губляе працу. Уладальнік бару зачыняе дзверы перад сілавікамі, якія гоняцца за пратэстоўцамі, рызыкуючы сваім бізнесам. Аўтамайстры задарма рамантуюць транспарт зусім невядомых ім людзей, якіх пабілі сілавікі за тое, што шафёр гудком падтрымліваў дэманстрантаў. Бацюшка б'е ў званы Храма, каб спыніўся гвалт. Шахцёр прыкоўвае сябе ланцугамі ў шахце, каб улада пачула патрабаванні рабочых. Апазіцыянерка дзярэ ў лахманы на мяжы свой пашпарт, каб яе не выкінулі за межы Радзімы і свядома ідзе за краты. Студэнты выганяюць з універсітэтаў сілавікоў і ўступаюць у спрэчкі з кіраўніцтвам і ідэолагамі сваіх навучальных устаноў, рызыкуючы быць выгнанымі з вучобы. Выкладчыкі заступаюцца за студэнтаў рызыкуючы быць выгнанымі з навучальнай установы. Рабочыя аб'яўляюць страйк, ведаючы, што іх павыганяюць з працы. Работнікі культурных устаноў, інтэлегенцыя, журналісты, заяўляюць сваю пазіцыю і... губляюць працу... Незнаёмыя нясуць дэманстрантам ежу і цяпло, і ўсе разам аб'ядноўваюцца любоўю. Любоўю да Беларусі.

Моладзь і сталыя, рабочыя і інтэлігенты, жанчыны і мужчыны ідуць адстойваць праўду, нягледзячы на рызыку. І нават тыя зверствы, якія ім давялося зведаць з боку сілавых структур падчас арышту і ўтрымлівання ў няволі не змаглі іх зламаць. Яны выходзяць, рызыкуючы ўсім, нават здароўем і жыццём. І ўсе, паўсюдна, вывешваюць, падымаюць, носяць нацыянальную, бела-чырвона-белую сімволіку, хоць менавіта за яе на іх і накідваюцца... Але людзі носяць, каб паказаць, што Мы Народ! Што мы Беларускі Народ! Каб паказаць уладзе, усяму свету, а найперш самім сабе, якім ён ёсць насамрэч, той Беларускі Народ! Цуды добразычлівасці, узаемападтрымкі, самаахвярнасці і іншых найвышэйшых якасцяў велічы чалавечай натуры паказваюць Беларусы. Паказваюць, якія яны ёсць сапраўдныя ў сваёй душы.

І яшчэ на адну найважнейшую рэч варта звярнуць увагу. Лідар вядомай групы «J:Морс» Уладзімір Пугач папрасіў прабачэння ў сваім новым кліпе «Даруй» у тых, хто ўсе мінулыя гады змагаўся з рэжымам, нават тады змагаўся, калі ў іх яшчэ не было такой масавай падтрымкі, як цяпер. І падабраў вельмі цёплыя словы. «Нізкі паклон тым, — сказаў ён, — хто ўжо дзесяць, пятнаццаць і дваццаць гадоў таму знаходзіў у сабе сілы, перамагаючы страх, рызыкуючы і ахвяруючы сабой, адстойваць нашы правы. Дзякуй вам і прабачце, што так доўга вас даганялі».

Гэта насамрэч сапраўдны ўчынак сапраўднага грамадзяніна, разам з іншымі праявамі чалавечнасці якія цяпер у Беларусі праяўляюцца паўсюдна і завяршаюць разгадку беларускай душы. Гэтыя словы ўдзячнасці былі звернутыя да тых, хто ўсе гэтыя гады з такімі ж самымі словамі на ўсіх сваіх імпрэзах гэтак жа шчыра дзякавáў мінулым пакаленням, якія змагаліся за беларускую свабоду, за чалавечую справядлівасць, за праўду. Цяпер падзякавалі і ім. Падзякавалі тым, большасць з якіх нават у новай Беларусі будуць незапатрабаваныя. Бо ўсё жыццё змагаліся з рэжымам, а не рабілі кар'еру, не нажылі багацця, не стварылі імя, не заснавалі бізнес... Бо менавіта пастаяннае змаганне з рэжымам, якое ў іх разуменні атаясамліваўся са злом і антыбеларускасцю, менавіта гэта і быў іх прафесійны ўзровень, які яны ўвесь час павышалі.

Фота www.novychas.by

Адзін з найвялікшых палітыкаў навейшай гісторыі прэзідэнт ЗША Рональд Рэйган неяк сказаў, што Свабода знаходзіцца на адлегласці ўсяго аднаго пакалення ад свайго знікнення, калі за яе не змагацца. Таму нельга было дапусціць, каб у змаганні за Беларускую Свабоду выпала тое пакаленне. Большасць старой апазіцыі цяпер не так разбіраюцца ў кампутарах, як таго патрабуе час, і ў бізнесе, які апярэдзіў іх мажлівасці даўно, і нават у палітыцы, якая стала зусім іншая і значна больш фальшывая, чым тады, калі яны ў яе прыйшлі. Большасць з іх не ведаюць ангельскай мовы, бо ўвесь час, калі іншыя вывучалі ангельскую, вучыліся гаварыць праўду па-беларуску. І гаварылі. Гаварылі праўду. І гэтую праўду цяпер пачуў увесь народ.

Зрэшты, для іх, хіба, няма большай узнагароды, чым тая ўдзячнасць, тая падзяка, і бела-чырвона-белая сімволіка ў руках суайчыннікаў. Тысячы і тысячы нацыянальных сцягоў і гербаў «Пагоня» ў тысячах і тысячах рук беларусаў... Што яшчэ трэба, каб зразумець, што ўсё было не дарэмна?!

Шлях гаварыць праўду па-беларуску і ёсць шляхам беларускай перамогі. Вось і атрымліваецца, што беларуская мова сёння стала самай праўдзівай мовай свету. Бо за апошнія даволі фальшывыя часы на ёй хлусілі менш усяго. І не таму, што на ёй гаварыла не так шмат народу. А таму, што тыя, хто ёй карысталіся, гаварылі праўду. Нездарма ўлада ў Беларусі перайшла на іншую мову, але не на сваю нацыянальную. Затое свая, нацыянальная, засталася не спаганеная іх ілжывасцю, як і нацыянальная беларуская сімволіка.

У Беларусі цяпер усё неадназначна. Як гэта не парадаксальна гучыць, але яе далёкую будучыню прадказаць значна прасцей, чым блізкую. Цяжка сказаць, што будзе праз дзень, ці тыдзень, ці нават месяц. Але лёгка прадбачыць, што і як будзе праз год, тым больш, — праз некалькі гадоў. Бо Беларускае Адраджэнне працягваецца і спыніцца не збіраецца.

Прыйшоў час Беларускай Сімволікі, прыйдзе і час Беларускай Мовы.

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 10 (170) | 23 кастрычніка 2020 | № 40 (699) Новы Час

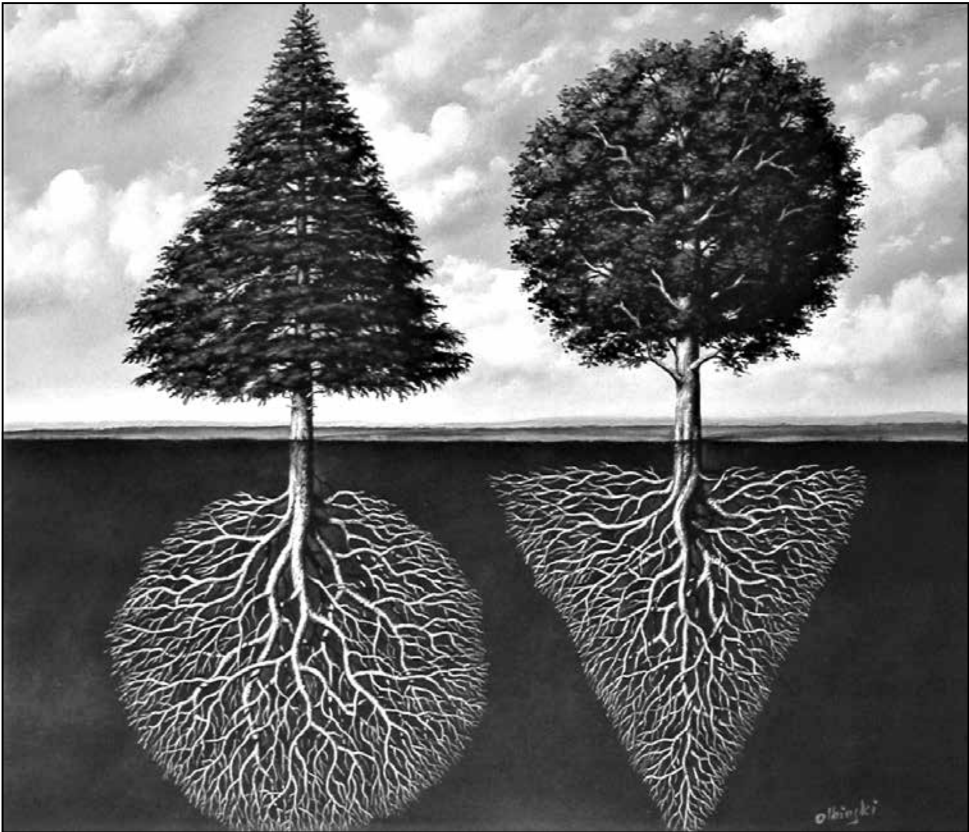
Вершы салідарнасці

Крокі

Войцех БАНОВІЧ

Яны не адступаюць не хаваюцца
не апускаюць галоваў
не робяць ні кроку назад хіба што
робячы два крокі наперад.
А тыя іх рассякаюць збіваюць
хапаюць і зноў збіваюць.
Іх спіны сінеюць іх ягадзіцы
ў крывавых падцёках.
Ды не адступаюць а крочаць
далей спяваюць
іх атачаюць яны выбухаюць
смехам і атачаюць самі.
Ты кажаш не маеш сіл? Паглядзі на іх:
яны ўсё бліжэй і ўжо
не зробяць болей ні кроку назад
хіба што робячы два наперад.

З польскай.

Малюнак www.pravlife.org

***

Мікіта МОНІЧ

Ваша імя — цвёрды лоб,
што праломіць цэглу.
Аляксандр — "ахоўнік":
каб стада не збегла!
Кіраўнік, а назаўтра —
насельнік пекла,
Родзячы мемы, парад свой
ладзіць нягегла.

Вам і няўцям, што прычынай
нашага гневу.
Ворагі ўсюды вам бачацца:
справа, злева.
Хочацца быць Македонскім —
выходзіць Рэва.
А па пладах, як заведзена, судзяць дрэва.

Зябка ў палацы, тым болей —
палац лядовы.
Пальцы сінеюць, прымерзлі
да вуснаў словы.
Тэрмін канчаецца ваш,
і ці будзе новы?
Смерць у Кашчэевай голцы.
Канец храновы.

Слухаюцца халуі, ды ў вачах апаска.
Як выяўляецца, страшнай
бывае казка.
Болей не грэе АЭС,
ані Тэсла Ма́ска.
Пройдзены й спалены мост.
Чакае развязка.

Хопіць пужаць ужо, кідаць
нязгодных на нары.
Час уцякаць, адпаўзаць за роў,
за ангары…
Вы пастарэлі: чвэрць веку —
на злосць нашым марам.
Прыкра, што ўсё выходзіць гэткім
макарам.

Хутка ўжо развіднее.
Бывайце. Годзе.
Борт ваш стаіць на лёдзе —
расталым лёдзе.

Мы доўга трывалі, пакуль
трымалі ў хляве вы
Нашу краіну. Але рукі прэч
ад Евы!

З рускай.

Менск, 12.08.2020

Астап СЛЫВІНСКІ

Такіх, як мы,
у вышуканае таварыства
пускаюць толькі з разбітым тварам,
перапэцканым уласнай крывёй.
Гэта наш пропуск —
не далей, чым сцэна,
з якой нас папросяць сыйсці,
калі ўдосталь паспачуваюць
і дадуць колькі добрых парадаў.
Можа, пасадзяць за крайні столік,
калі мы памыемся і паціснем
адно аднаму рукі,
бо ахвяра і агрэсар — гэта ж так адносна.
Можа, нальюць нам чагосьці моцнага,
уласна так, як мы любім.
Але мы ведаем: дарма яны
адчынілі нам дзверы,
дарма ўпусцілі гэтую воўчую кроў,
штосьць пачынае ім муляць,
як муляе нам ужо шмат год,
нібы сверб там, куды не можа
дацягнуцца рука,
нібы парэз, які ўжо даўно
мусіў загаіцца, —
фантомны боль, які мы называем
фантомнымі, то бок
неперакладальнымі словамі.
Калі мы, звяры, яшчэ можам быць
у чымсьці адзінымі,
то ў злараднасці,
з якою сочым, як сціскаюцца
іхныя кулакі,
як напружваюцца цяглíцы
пад рамянямі гадзіннікаў.
Праз хвілю тут будзе так,
як мы любім.
І сцэна — пустая і цёмная,
як на пачатку часоў.

З украінскай.

Беларуская медытацыя

Дзмітрый СТРОЦАЎ

трохі трывання

час працуе на нас

адзіны рытм краіны

удых
выдых

удых выдых

з драконам размаўляць нельга
на мове гвалту

на ягонай мове

толькі псіхіятр

не забіваць

толькі доўгае жыццё
на ферме
на свінаферме

дзе цмок у сябе
як дома

размаўляць з людзьмі

з чыноўнікамі
з вайскоўцамі
з дактарамі

з людзьмі

размаўляць між сабой
шукаць агульную мову

новую

з даверам і надзеяй
з любоўю

дыхаць на поўныя грудзі
аднымі грудзямі

усёй краінай

удых выдых

удых
выдых

час працуе на нас

трохі трывання

*

мы з жонкай
не рэвалюцыянеры
беспартыйныя і бяззбройныя

у нашым доме пасяліўся цмок
закуты ў браню і драпежны

найбольш яму да спадобы
нашыя дзеці
яны ўжо збітыя
як кітайскі сабака
пазбаўленыя скуры

мы дзіка стаміліся іх хаваць
у нас больш няма патаемных кутоў

што нам рабіць
міралюбцы
драконафілы

*

пачакай абдымаць амонаўца
беларуская дзева

ці не так
габрэйская хава
абдымала боты эсэсаўца

*

я так не люблю гэтай плошчы
бо гэты шэдэўр Лангбарда
наскрозь прапах рабскім потам
бляяннем начальства
якое вядуць каб зарэзаць
на алтарах Дзяржплану

не трэба хадзіць на плошчу
міма прайдзі Лангбарда
ў чырвоную цэглу касцёла
Сымона й Алены

Так перамагаем

перамога
складаецца
з ледзьве прыкметных
гамеапатычных жэстаў

як збіраюцца
менскія стотысячныя маршы

з дваровых кропель
вулічных ручаінак

у людскі акіян

З рускай.

***

Барыс ХЕРСОНСКІ

школа амону — адвечная звераферма
дзе гадуюць пачвараў на смерць
хрысціянам у Калізеі
у спецыяльным схове
замарожаная іх сперма
іх скамянелыя зубы пад шклом
у кожным музеі
імі пралітая кроў проста формула
ў сшытку
розныя ўзоры габрэі рымляне інкі
орган любові даўно ў іх засох
без ужытку
то зачынаюць дзяцей з дапамогай
гумовай дубінкі
ці той дубінкі якая радая
збітым спінам
ці той дубінкі якая ва ўсе
адтуліны лезла
ці той якая служыла
чыноўным крэтынам
што забівалі й нявечылі
не пакідаючы крэсла
ці той дубінкі што пляжыць
старэнькіх ды малалетак
вось дрэсіроўшчык ідзе
са шматкамі цёплага мяса
ды абыякава сочаць драпежнікі з клетак
бо найсмачнейшая ежа — народная маса

***

Дзяўчаты выходзяць з кветачкамі
для амона.
Абдымаюць, цалуюць чорных
плячыстых байцоў.
Сэрцу дзевы — сказана паэтам —
няма закона.
Цалаваць трэба так,
каб дзейнічала на хлапцоў.

Ды не тая эпоха, каб кветкам
працівіцца ліху.
Пацалункам быка не ўтаймуеш,
не тыя часы.
Але будзе верыць дзяўчо
да апошняга ўздыху
ва ўсемагутнасць кветак
і сілу сваёй красы.

Хай машына гвалту
адпусціць вас нечапаных.
Хай анёл-абаронца ўратуе
вас ад бяды.
Абдымайце маці.
Цалуйце сваіх каханых.
А букеты нясіце ворагам на клады.

З рускай.

Пераклады Андрэя Хадановіча

Знакі лёсу

Уладзімір МАРОЗ

...Пазнаёміла нас кінастудыя ў небагатыя, але шчаслівыя 90-я гады мінулага стагоддзя, калі беларусы дачакаліся выпакутаванага незалежніцтва і шчыравалі на сваёй багатай, але занядбанай ніве. Я працаваў рэдактарам студыі «Летапіс», мы здымалі дзясяткі дакументальных фільмаў аб нашай гісторыі і яе выбітных асобах, адкрывалі іх у кінавобразах для сябе і беларускага свету. Віктар Казько быў членам рэдакцыйнай калегіі, рэдактарам фільмаў мастацкіх. Пэўны час нават займаў пасаду галоўнага рэдактара кінастудыі. Зразумела, не маглі мы не сустрэцца. Некалькі разоў і чарку бралі пад прыязныя зацікаўленыя размовы.

Віктар Апанасавіч быў аўтарам дакументальных фільмаў: «Дрэвасек, дзядок і тутэйшыя» (пра народнага майстра-ганчара з Мазыра Міхаіла Пушкара), «Быль аб белай лебедзі» (аб жыцці калісьці багатага калгаса), «Абраннік вякоў» (пра зубра) і «Трэнер» (прысвечаны галоўнаму трэнеру зборнай Беларусі па хакеі Анатолю Варывончыку). Згадваю аб гэтай старонцы кінематаграфічнай творчасці найперш таму, што ў сецібе і ў энцыклапедычных звестках пра Віктара Казько няма нічога аб яго даробку ў дакументальным кіно. Чамусьці няма звестак і аб мастацкіх фільмах па творах і сцэнарыях Віктара Казько ў постсавецкай Беларусі. Згадваюцца класічныя для беларускага кіно фільмы «Паводка» (1981), «Сад» (1983), «Сведка» (1986). А была ж яшчэ стужка «Чорны бусел», знятая ў 1993 годзе Віктарам Туравым, і дзве карціны Маргарыты Касымавай «Маленькі баец» (1998) і «Зорка Венера» (2000), створаныя па сцэнарыях Казько.

Дакладна не памятаю, хто першы сыйшоў з кінастудыі — Віктар Апанасавіч ці я. На схіле веку час змяніўся, стаў больш жорсткім для беларускай справы. Майму старэйшаму таварышу было мо і прасцей — перайшоў на літаратурную працу. А я працаваў, больш таго, у 2005 годзе вярнуўся на родную кінастудыю, якая ўжо называлася як Нацыянальная.

Працуючы ў кінастудыі, Віктар Апанасавіч расказаў мне, што скончыў раман «Бунт незапатрабаванага праху», раіўся, як перакласці назву на рускую мову, бо літаральнае перастварэнне яго тады не задавальняла. Я не адразу ўспрыняў такую нечакана-нязвыклую назву, але потым, калі ўжо прачытаў раман у «Полымі», закладзены вобраз мне стаў зразумелым, адкрылася яго глыбіня. Незлічоная кольскасць... воблакі матылькоў над закінутымі могілкамі, быццам душы памерлых, што клічуць нас не цурацца сваіх продкаў, успомніць аб іх. Магутны вобраз. І вельмі стасоўны да Беларусі, да нашай бяспамятнай сітуацыі.

Так атрымалася, што аповесць Віктара Казько «Час збіраць косці», надрукаваную ў «Дзеяслове», я чытаў у Гомелі, куды прыехаў па матэрыял для чарнобыльскага сцэнарыя ў сакавіку 2005 года. Пасялілі мяне за горадам, у памяшканні даследчага інстытута, дзе пасля працоўнага дня ні душы, таму на адзіноце добра было чытаць. Каб нікога не ўводзіць у зман, прывяду свае тагачасныя словы са «Згадак хутаранца», якія я вяду практычна ўсё жыццё. «Ну і накруціў Апанасавіч! Сапраўды, як адзначалі ў «Нашай ніве», цяжка ўчытацца. Але калі ўчытаешся, то асалоду атрымаеш — энергія думкі, пачуцця, сакавітасць пісьма, нагрувашчванне вобразаў. Праз якія прадзірацца мо і складаней, чымся ў «Цар-рыбе» Астаф'ева, прозе Лічцуціна («Крылатая Серафіма») ці таго ж Атара Чыладзэ. Але ж і выкруціў фінал, малайчына. Сапраўды, жыццё, як крынічка, усё роўна праб'ецца, не там, дык тут. Нават, калі і знікае на гады, потым ажывіцца, зноў пачне шукаць выйсце. Так і жыццё несупыннае — праб'ецца, раней ці пазней».

Не памятаю, ці тэлефанаваў я Віктару Апанасавічу пасля прачытання. Хутчэй «так», чым «не», бо і ў тыя часы наша сувязь не перарывалася. Пісьменнік нейкі час быў літаратурным кансультантам у «Звяздзе», вёў там конкурс апавядання. Спрыяў надрукаванню ў газеце двух апавяданняў майго бацькі Вікенція Мароза — «Страшныя кулі варожыя» у 2005 годзе і «Бацькоўская хата» (2009). Яшчэ і ўступныя слоўкі напісаў ёмкія і шчырыя да гэтых тэкстаў, якія я згадаў потым у кнізе бацькі «Перажытае-незабытае». Ці варта гаварыць, што я быў удзячны Віктару Апанасавічу за тыя публікацыі?

А вось кнігу «Дзікае паляванне ліхалецця» я прачытаў, як не дзіўна, у рукапісе. Быў, можна сказаць, першым чытачом. Тут варта перайсці ўжо да года 2009-га, насычанага нашымі сустрэчамі і адметнага тым, што ўдалося зняць дакументальны фільм пра Віктара Казько. Час, у тым ліку і на кінастудыі, калі ёй кіраваў абсалютна антыбеларускі чалавек, быў не вельмі спрыяльным. Але якраз у такіх варунках можа спрацаваць шляхецкі авантурызм. Што і сталася ў рэальнасці.

Я збольшага ведаў аб драматычным лёсе Казько, яго сталенні, але напоўніцу трагедыя смерці маці і сястры Віктара Казько і яго выжыванне ў Азарыцкім канцлагеры адкрылася мне ў сустрэчах і размовах з нагоды будучага сцэнарыя фільма. Тады і акрэсліліся для мяне відавочна і глыбока «знакі лёсу», якія вялі пісьменніка па жыцці. Ужо можна было не турбавацца за будучы фільм.

Фота www.lit-bel.org

Эмацыйнасці сцэнарыю дадалі цытаты з адметных публіцыстычных тэкстаў кнігі «Дзікае паляванне ліхалецця».

Зноў жа дзеля дакументальнасці словы са «Згадак хутаранца» 2009 года: «Недзе пад канец лютага з'ездзілі з Віктарам Апанасавічам на яго хутар, у Дудуткі. Хораша з'ездзілі, рамаў балконных дзесяць штук прывезлі, каб не заміналі ў горадзе. Пахадзілі каля і па-над Пціччу, пагрэліся ля каміна. Месца дзеяння (здымак фільма) стала для мяне больш зразумелым...».

Мы знялі фільм за даволі кароткі час, літаральна за двачы месяцы. Тут ужо майстэрства рэжысёра Яўгена Сяцько, у якога ўсё заўсёды дакладна, канкрэтна і прадумана. Ды яшчэ герой трапіўся наўздзіў — шчыры перад камерай, давер са здымачнай групай абсалютны. Ва ўсіх здымках я не ўдзельнічаў, але быў яшчэ раз у Дудутках ужо з кінакамерай ды на радзіме Віктара Апанасавіча, куды проста не мог не паехаць. Пачалі з Вільчы, дзе прайшло сталенне будучага пісьменніка. Напаўразбураны будынак дзіцячага дома, рэшткі сада, пасаджанага яго выхаванцамі. У Вільчы стаіць домік, які ў свой час гадаванцы выратавалі ад пажара і які потым, вярнуўшыся ў Беларусь, купіў Віктар Казько. Там напісаны шмат якія яго творы, там бывалі знакамітыя госці. У гэты домік, каб давесці яго да ладу, былі ўкладзены немалыя грошы, а прадаць, калі будаваўся ўжо ў Дудутках, давялося за бесцань.

У Вільчы мы яшчэ здымалі эпізод, звязаны з ратаваннем дубровы. Аляксандр Танчынскі, сябар і таварыш Віктара Апанасавіча па экалагічнай барацьбе, расстараўся на водны транспарт для здымачнай групы. І мы на трох чаўнах паплылі па затоках Случы (паводка яшчэ не сыйшла) у лес. На вёслах былі «хадзяін ракі» Аляксандр, сам Віктар Апанасавіч і я, які меў вялікі вопыт рачнога жыцця на дзедавай лодцы-чайцы на Нёмане. Плылі памаленьку, прадзіраючыся дзе-нідзе пасярод галін, баючыся перакуліцца ў ваду, бо за намі туды трапіла б і кінакамера. Аператар Стас быў якраз у маім чоўне, здымаў цудоўныя непаўторныя планы з вадою і дрэвамі. Але заядала машкара, усю ўвагу забірала на сябе. Нарэшце прысталі да берага, усе дзеючыя асобы рушылі ў лес — Аляксандр Танчынскі павёў паказаць дуброву, якая гіне ад рук чалавека. Я застаўся на беразе, быццам лодкі сцерагчы, хоць далёка наўкол — ні душы. Проста не меў моцы ісці далей. І тут пачалося зусім невыноснае — гнусь вырашыла мяне давесці да нярвовага зрыву. Накрываўся курткай, але тады дыхаць было немагчыма, а як толькі даваў дзе шчыліну, машкара атакавала на знішчэнне. Час, пакуль мае таварышы не вярнуліся з таго паходу ў лес, для мяне здоўжыўся ў вечнасць...

Начавалі мы ў той кінематаграфічнай вандроўцы ў Тураве. Здаецца, не самы блізкі пункт ад Вільчы, але ў нас свая машына, ды гатэль у Тураве новы і камфортны. Вечарам мы з Віктарам Апанасавічам схадзілі на гарадзішча, да помніка святіцелю Кірылу, а потым хораша пасядзелі ў гатэльным пакоі з пляшачкай каньяку. Самі ведаеце, што такія нязмушаныя і нетаропкія шчырыя размовы — самае каштоўнае, што можа быць у чалавечых стасунках. Назаўтра знялі вясковыя могілкі, дзе пахавана маці нашага героя фільма. Чамусьці могілкі былі проста ў лесе. Кранальны атрымаўся кадр.

Кароткі запіс аб здачы фільма ў мяне за 5 чэрвеня 2009 года, пятніца: «Але галоўнае — сёння здавалі наш фільм аб Апанасавічу, які я назваў «Знакі лёсу. Віктар Казько». Буданаў не прыехаў, бо прадстаўлялі новага міністра культуры. А Замяталін паглядзеў. Народу набілася шмат увогуле, харошыя людзі прыязна сустрэлі карціну. Астатнія — гнілое балота, якое і ёсць такім, назаві яго хоць творчым калектывам. На маё, фільм цудоўны, асабліва я рады, што гэта ўдалося зрабіць».

Сам герой фільма доўга не мог убачыць. Летні сезон у Дудутках, пісьменнік заканчваў тую рэч, аб якой гаварыў нам у фільме, чакаў дзве свае кнігі, якія меліся выйсці. Не да таго. І так сталася, што першы раз карціну ён убачыў у Мікашэвічах, куды мы прыехалі з выступленнем у беларускую гімназію. Застаўся задаволены, хоць праекцыя была найгоршая.

Жыццё, як крынічка, усё роўна праб'ецца, не там, дык тут. Нават, калі і знікае на гады, потым ажывіцца, зноў пачне шукаць выйсце. Так і жыццё несупыннае — праб'ецца, раней ці пазней

2009 год працягваўся. Запіс у «Згадках хутаранца» 9 лістапада: «Прыйшоў новы «Дзеяслоў». Там першая частка твора Казько «Сказ пра ката, каторы смяяўся». Прачытаў ужо колькі, чытаецца няпроста, але трэба ўлезці ў стыль. Чытаць прыемна, бо бачу і адчуваю аўтара. Светла пазайздросціць даводзіцца, наколькі ён бачыць кожную сцяблінку, галінку, кожны лісточак... І яшчэ нехта будзе казаць, што Казько — не класік. Паспрабуйце самі напісаць з такім болем! Больш разумныя яго нашым Маркесам называюць. Я сам не люблю падобных параляляў, але рацыя ёсць! Ці яшчэ вычытаў у маладога крытыка: адзінокі воўк нашай літаратуры. Выдатна! Ці той жа «міфалагічны рэалізм», азначэнне Міхася Тычыны, — трапна і глыбока.

Марына малюе партрэт Апанасавіча, а я рыхтую прэм'еру фільма 26 лістапада».

Апошняе ў запісе варта крыху патлумачыць. У маёй дачкі мастачкі Марыны тады быў партрэтны перыяд творчасці. Я папрасіў Віктара Апанасавіча папазіраваць, на што ён пагадзіўся. Так з'явіўся «Партрэт Віктара Казько», які Марына прэзентавала герою на яго 70-годдзе. Адзначалася яно ў музеі гісторыі беларускай літаратуры ў Траецкім прадмесці.

Паралельныя прамыя і знакі лёсу крыху «супакоіліся» пасля 2009 года, але не зніклі зусім. У свой час думаю аб тэксце «Апокрыф Багдановіча» пра васілёк як сімвал Беларусі, а тут якраз заканчэнне «Сказа пра ката, каторы смяяўся». І там на завяршэнне бачу васількі! Як быццам спецыяльна паслаў гэты знак мне Віктар Апанасавіч. Невытлумачальная, непазнавальная духоўная повязь між людзьмі...

Апошнія ўжо доўгія гады з маім шанаваным і любімым Віктарам Казько мы бачымся толькі на пісьменніцкіх з'ездах. Нават не варта гаварыць аб турботах, клопатах, творчых праектах, якія ў кожнага свае і на якія сыходзіць час. Значыць, так трэба, але гэта аніяк не здымае нашу ўзаемную прыязнасць і ўзаемаразуменне. На апошнім па часе з'ездзе я прэзентаваў яму два свае паэтычныя зборнікі. А вось кнігу майго бацькі Вікенція Мароза «Перажытае-незабытае» з удзячным аўтографам аўтара ніяк адрасату не данясу. Ды здагадціся тое, будзе для гэтага знак. Без такіх знакаў нам у жыцці аніяк, галоўнае, убачыць іх і разгадаць.

Бабуіны

Юры СТАНКЕВІЧ

Фота Reuters

Стадыён цалкам адпавядаў невялікаму правінцыйнаму гарадку — спешна адбудаваны, са стандартным футбольным полем, двума трыбунамі ўсутыч з некалькімі радамі чырвоных і зялёных крэслаў, няўтульнымі цеснымі раздзявалкамі і душавымі, — мінімальным з таго, што было неабходным для правядзення спаборніцтваў.

Доўгі час футбольны клуб гарадка высільваўся, ашчаджаў і вымольваў у выканкаме і нешматлікіх фундатараў грошы, каб прадоўжыць сваё існаванне і, нават, спазнаў на гэтым шляху пэўны поспех, хоць і быў ужо абседжаны рознымі дзялкамі, як мухамі. Клубная футбольная каманда «Рэй» летась выйграла пераход з трэцяй лігі ў другую, і цяпер, у канцы сезона, імкнулася пакрочыць у першую. Чаму ж не — яны верылі і спадзяваліся. Унь, прыкладам, ангельскі клуб «Лестэр». Такі ж невялікі гарадок, як і іхні, а каманда нават станавілася чэмпіёнам Англіі. Усё цяпер залежала ад апошняга матча, які па графіку якраз пашчасціла гуляць на сваім полі, і гэты вырашальны матч павінен быў выйгрывацца — тады ў наступным сезоне камандзе можна будзе ўзняцца яшчэ вышэй. Менавіта пра тое марылі і на тое спадзяваліся гульцы і мясцовыя заўзятары.

Разважаючы пра ўсё гэта, адзін з такіх заўзятараў крочыў да ўваходу на стадыён: да матча заставалася з паўгадзіны.

Трыццацігадовы Даніла Коршак, коратка стрыжаны, светлавалосы, сярэдняга росту з простым, непрыкметным тварам, на якім хіба што выдзяляліся цупкія, кемлівыя вочы, — быў апрануты ў вятроўку з самаробным надпісам на спіне «Даніла-беларус», як асабістым брэндам, а ў руцэ трымаў аб'ёмны, чорны футарал. У футарале ён нёс акардэон. Шматлікія заўзятары і гараджане, якія глядзелі футбольныя трансляцыі, што арганізоўвала кволае мясцовае тэлебачанне, ведалі яго як прыхільніка гарадской каманды, які раз-пораз суправаджаў хатнія матчы музычнымі імправізацыямі і папулярнымі мелодыямі, а калінікалі спяваў там тое-сёе на роднай мове ў часе перапынку паміж таймамі. Казалі, быццам некаторыя песні Даніла Коршак ствараў сам, хоць за плячыма меў толькі няскончаную з-за беднасці бацькоў музычную школу па класе баяна. Урэшце, так ён падтрымліваў родную каманду, бо калісьці, нават, сам гуляў у футбол за хлопцаў свайго гарадка і працягваў фанатычна любіць гэты від спорту.

Заўзятар Даніла Коршак працаваў на мясцовым кансервавым заводзе на канвейеры, быў жанаты, меў малую дачку. Лічылі яго за беларускасць дзіваком, але за дасціпнасць і вострыя словы, за якімі ён не лез у кішэню, чапаць асцерагаліся, бо ён заўсёды быў здольны за сябе пастаяць.

Ля брамы да ўваходу на стадыён ужо тоўпіліся заўзятары, многія з-за несціхаючай эпідэміі каранавіруса ў масках, завіхаліся тут жа некалькі міліцыянтаў.

Міліцыянты — маладыя, фізічна не вельмі развітыя, двое з ужо наетымі жыватамі і азадкамі, трэці, маладзейшы, яшчэ хударлявы, — пыхліва абшуквалі вачыма людзей.

«Нядаўна ж з вёскі, апуцакі, — падумаў Даніла Коршак, — але ж быццам ужо іншыя, вышэйшыя, недатыкальныя, ну, словам, — мянты паганыя...»

Яго заўважылі, пазналі.

— Усё лабаеш, Даніла?

— Беларус, ха-ха!

— Каго пільнуеце, бабуіны? — у сваю чаргу спытаў, не ўтрымаўся Даніла Коршак.

Паўза. Міліцыянты пераглянуліся.

— Ты, гэта... як сказаў?

— А што такое?

— У пастарунак захацеў? Аформім.

— Як ён сказаў — бадуіны?

— Трымайце пакуль што яго! Нарываешся?

Адзін з міліцыянтаў, з сяржантскімі лычкамі, звярнуўся да маладзейшага саслужыўца:

— Ты ў компах кубатурыш. Набяры-ка нам гэтае слова. Што яно азначае?

— Якое?

— Як ты выказаўся? — спытаў сяржант у Данілы Коршака.

— Бедуіны. Вялікія і смелыя, ну, як вы, ха-ха, вяры пустыні!

— Зараз праверым. За базар, калі што, адкажаш, хоць ты тут і ўлюбёнец публікі.

Малады шараговец выцягнуў з кішэні смартфон і пачаў тыцкаць пальцам.

— Знайшоў! На тое і інтэрнэт!

— І што там?

— Усё як мае быць, — заўсміхаўся маладзейшы з міліцыянтаў. — Ваяўнічае арабскае племя ў паўночнай Афрыцы.

— Ну, ваяўнічае — гэта няхай, — падвынікаваў сяржант. — Хоць прычым тут Афрыка? Там што ў цябе? — ён паказаў на футарал. — Гармонь?

— Быццам не ведаеш. Бомба!

— Ідзі, а то дажартуешся!

Даніла Коршак моўчкі пасунуўся да ўваходу. Білет ён ніколі не купляў, бо абслуга на ўваходзе яго прызнавала ледзь не за свайго, як нешта неабходнае і звыклае. Акрамя сцюардаў — тых жа пераапранутых мянтоў, якія калі-нікалі зласлівa чапляліся да яго за тое, што выконваў песні па-беларуску з падазронымі тэкстамі.

На трыбунах ужо было багата заўзятараў. Той-сёй, у большасці сталага веку, паселі на дыстанцыі адзін ад другога, некаторыя з іх былі ў масках рознага колеру; маладыя мясцовыя фанаты пазбіраліся ў купкі, сярод якіх выдзяляліся вопраткай і яркімі шалікамі дзяўчаты. Асобныя з заўзятараў пазналі яго, добразычліва віталі ўзнятымі рукамі: «Даніла-беларус прыйшоў, ну, цяпер мы ў поўным складзе! Перамога за намі! Давай, камрад, сыграй «Каманду»!

Даніла Коршак сціпла падзякаваў людзям, уладкаваўся ў крэсле ў першым радзе і акуратна выцягнуў з футарала сваё багацце. Гэта быў «Hohner» — нямецкі акардэон славутай фірмы, — яго гонар, на які Даніла калісьці не адзін год збіраў грошы.

Няспешна агледзеў стадыён. Падключылі ўжо дастатковае асвятленне, інфармацыйнае табло, абслуга вынесла вялікі чырвона-зялёны сцяг, бегалі сцюарды, дадалося міліцыянтаў, сноўдалі яшчэ нейкія людзі. Неўзабаве павінны былі з'явіцца на полі гульцы, суддзейская брыгада. Чакалі, па чутках, на трыбуне намесніцу старшыні гарвыканкама па ідэалогіі — этнічную русачку з Вільні, якая праз нейкія грахі збегла з Летувы, даўно прыжылася ў іх гарадку і паднялася ў асабістай кар'еры да выканкамаўскай начальніцы. Урэшце паказалася і тая, прайшла побач, кіруючыся на другі бок трыбунаў: у чырвона-зялёным, са здалёк бачным фарбаваным начосам, айфонам у руцэ і няшчырай, робленай усмешкай на плямістым ад макіяжу твары.

Уладкоўвалі здымачныя відэакамеры два мясцовыя аператары з рэжысёрам, і завіхаўся побач спартыўны каментатар, прадстаўнік тэлепункта — рыхтавалі прамую трансляцыю па праграме мясцовага тэлебачання.

«Сапсуюць свята, — падумаў спахмурнелы Даніла Коршак, — і каб жа не сурочыла матч гэтая ўедлівая выканкамаўская баба».

Ён расцягнуў мяхі акардэона, прабег пальцамі па клавішах і зайграў «Каманду», — звыклую мелодыю вядомай песні пра футбольную каманду «молодости нашей», але падпяваць не стаў, бо прынцыпова не выконваў на голас нічога па-расейску.

Краем вока ён убачыў, як узнік аднекуль, нібы з-пад трыбун, дырэктар стадыёна — чарнявы, увішны, з вірлівымі вочкамі і шырокім вузкагубым ротам: казалі, што ён таксама з былых міліцыянтаў. Убачыў, як той-сёй раптам звярнулі ўвагу менавіта на яго: яны там, праз поле, пра нешта раіліся; намесніца па ідэалогіі нават паказала ў яго бок пальцам. Даніла Коршак перастаў іграць...

Усё было невыпадкова. Праз хвіліну да яго ўжо крочылі рэжысёр і дырэктар стадыёна. Заўзятар Даніла Коршак неспадзявана адчуў нейкую незразумелую трывогу, дыскамфорт. Пэўна, папросяць перасесці адсюль, падумаў ён. Было такое ўжо і раней. Не ў масць ім тут яго прысутнасць. Адразу ў ім узнікла знаёмае пачуццё непрыняцця гэтых людзей, зацятая прага да супраціву.

Аднак Данілу чакала неспадзяванае...

— Паслухай, паважаны, — звярнуўся да яго дырэктар стадыёна. — Ты гімн зможаш выканаць?

— Чаму ж не...

— А словы ведаеш? Здолееш праспяваць? Ты ж у курсáх: у асобных выпадках дзеля ўрачыстасці ўключаюць не проста музыку, ну, «фанеру», — ты ж разумееш, а даручаюць выкананне якому салісту. Так амаль паўсюль. А цябе, да таго ж, у нас ведаюць. Будзеш у тэме.

— Зараз мы тут табе і мікрафон паставім, — дадаў рэжысёр, а калі што, і заахвоцім пасля ўсяго якой прэміяй. Ну... нашмат не разлічвай, але...

Ён ужо набраў на мабільніку і памахаў рукой камусьці з памочнікаў, і той пабег да іх з мікрафонам.

— Ты словы памятаеш? Павінен жа, — сказаў дырэктар стадыёна, — гімн на кожны дзень гучыць. — Але ж на ўсялякі выпадак вось табе тэкст, прымацуем да стойкі. Зрок хоць добры? А калі не здолееш, то дай знак. Мы тады «фанеру» ўключым. Але ж ты спрактыкаваны музыка, — падсаладзіў ён. — Дасі рады. Ну, дык няма часу, ужо гульцы вось-вось на паляну выйдуць.

Заўзятар і музы́ка сваёй гадоўлі Даніла Коршак маўчаў. Ён нібы здранцвеў, моўчкі назіраючы, як сыходзяць ад яго тыя, хто замовіў гэтую нечаканую прапанову, прыняўшы тое яго маўчанне за згоду.

Раптам ён нібы ачуняў, прабег пальцамі па клавішах і зайграў знаёмую ўсім песню, правяраючы мікрафон на гук.

Мікрафон працаваў.

Праз некалькі хвілін яму падалі знак, што якраз патрэбная паўза, і ён убачыў, як на поле выходзяць гульцы, суддзейская брыгада; абслуга расцілае на траве эмблемы клубаў. Дзяўчаты ў лёгкадумных шортах прыўзнялі з чатырох бакоў вялікі чырвона-зялены сцяг...

Гульцы пашыхтаваліся...

Паўза. Яму зноў падавалі знак.

Даніла Коршак адчуў, як прабег па спіне нярвовы халадок. Хіба не настаў яго час? Што ж — цяпер, альбо ніколі, мільганула ў галаве.

— «Гімн Рэспублікі Беларусь!» — гучна аб'явілі па стадыёне. — Выканае Даніла Коршак!

Ён звыкла расцягнуў мяхі акардэона, пальцы спрактыкавана адшукалі клавішы, мелодыя ўзнікла і паплыла над полем, трыбунамі, стадыёнам.

— Мы выйдзем шчыльнымі радамі, — заспяваў ён крыху хрыпата, але ўзнёсла і гучна. — На вольны, родны свой прастор, // Хай воля будзе вечна з намі, // А гвалту мы дамо адпор...

Ён бачыў, што ў гэтыя першыя секунды ніхто з прысутных, нават тых, некалькіх малпагаловых, што стаялі гуртам уздоўж броўкі, анічога не зразумелі. Таму другое чатырохрадкоўе лёгка ўпісалася ў нерухомую атмасферу таго непаразумення і паступова набягаючага здзіўлення.

— Няхай жыве магутны, смелы, — з унутранай асалодай, узнёсла праспяваў ён праспяваць. — Наш беларускі вольны дух. // Штандар наш бел-чырвона-белы // Пакрый сабой народны рух...

Нечакана, але прадказальна, ён убачыў, як здранцвенне ў гурце ля броўкі знікла і саступіла месца ліхаманкаваму ўзрушэнню. Але ў гэтую першую хвіліну яны, пэўна, разгубіліся і не ведалі, як адрэагаваць на тое, што адбылося, і які спеў у гэтых хвіліны велічна лунаў над стадыёнам. Ім трэба было хіба што прыняць нейкае адзінае рашэнне, ды перашкодзіла тая ж намесніца па ідэалогіі, якая пачала дурнавата бегаць ад аднаго да другога, істэрычна нешта выкрыкваць і махаць рукамі.

«Зашкварылася, лярва — свае цяпер задзяўбуць», — мільганула ў галаве Данілы Коршака, але гэтая няўцямная, помслівая думка адразу знікла ў падсвядомасці. Варта было спяшацца.

— На бой, за шчасце і за волю // Народа слаўнага свайго, — нахіліўшыся ўсутыч да мікрафона, утрапёна спяваў ён. — Браты, цярпелі мы даволі, // На бой, — усе да аднаго...

Ён на імгненне азірнуўся: на трыбуне ўсе заўзятары стаялі. Яму нават здалося, што той-сёй з іх спрабаваў падпяваць.

— Мікрафон! — зароў дырэктар стадыёна. — Адключыце яго хутчэй хто-небудзь!

— Міліцыя! — завішчэла і намесніца па ідэалогіі. — Пракраціце эта!

«Мне б яшчэ хвіліна, — пранеслася між тым у галаве Данілы Коршака, — але паспею».

Перадапошні куплет яму ўдалося праспяваць без перашкодаў.

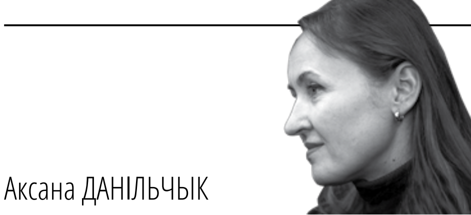
І вось яно, выплыла з памяці заключнае чатырохрадкоўе.

— Браты! Да шчасця мы падходзім, — працягваў ён. — Хай гром грыміць яшчэ мацней! — І даспяваў да канца: — Ў крывавых муках мы народзім // Жыццё Бацькоўшчыны сваёй...

Да яго ўжо беглі: рэжысёр, пераапранутыя сцюардамі міліцыянты, міліцыянты ў форме, каляфутбольныя прыліпалы і ціхары, іншыя малпагаловыя, — з вышчаранымі зубамі і вырачанымі вачыма.

«Рыхтык жывёлы, — падумаў ён, таропка запіхваючы ў футарал акардэон. — Нешта быццам ненармальнае ў тым, як іх клініць ад сапраўднага, нязломнага, вечнага. Бабуіны...»

Дзень пачынаецца…

Аксана ДАНІЛЬЧЫК

***

Адкуль ты тут, Джонатан,
сярод тлустых серабрансĸіх качак,
гарлапаністых воранаў,
дробных рачных чаіцаў?
Дакладней, не сярод, а над.

Я пазнала размах тваіх крылаў
і тваю жоўтую дзюбу
над лініяй стыку рачной плыні
з тонкаю плёнкай лёду,
дзе іншыя раздураныя птушкі
выпрошвалі ежу,
а ты пільнаваў нябесную вышыню.

Адкуль гэтыя
палёты над нашым горадам,
над нашым зрэбным зімовым горадам,
разгон і лунанне,
срэбра-золата-алюміній-латунь,
цені хмараў, прабітыя
сонечнымі промнямі,
што падаюць табе на крылы?

Можа быць,
гэта толькі размінка
на шляху ад мора да мора,
а можа быць,
ты праляцеў над маёй галавой,
каб я не забылася,
дзеля чаго нам дадзена неба?

Я пазнала цябе, Джонатан.

***

Сонца не раз і не два —
перабірае лапамі, як кот,
тупае па маім жываце,
а рыжыя кацяняты
скачуць
па срэбных дырыжаблях ды аблоках,
з вакна на вакно,
далей, далей, туды,
дзе за лініяй далягляду
трапляюць у пастку
і сядзяць там да наступнага дня,
пакуль заход сонца адбіваецца
светлай плямкай
на супрацьлеглым баку неба,
а мая вечнасць
падарожнічае
па адваротным баку месяца,
і калі ён узыходзіць —
самы час адчуць сваю смяротнасць.

Нават краіну, пра якую
я столькі думаю,
я не забяру з сабой,
і крыўду, пра якую столькі пісалі,
я не забяру з сабой.
Што ж тады мае сэнс?

«Спі», — кажа мне месяц,
набліжаючы твар да зямлі,
угледаецца пільна ў рухі
стварэнняў зямных
перанесеных з іншых планетаў,
вывучае па іх абрысах
гісторыю перасялення
душаў.

«Спі», бо рэальнасць гэтай краіны
меншая за вечнасць.
Гэта таксама праўда,
і аднойчы ты пяройдзеш мяжу,
за якой яна страціць значэнне.

***

O graziosa luna…
G. Leopardi, “Alla luna”

Маяком на ўзбярэжжы аблокаў начных,
гнаных ветрам з усходу на захад,
поўня плынным святлом пасылала
свой крык
караблям і адрынутым душам.
І глядзела мне ў твар,
і раптоўным павевам уздых
белай хвалі імклівую цемру парушыў.

Што ты ведаеш, Поўня,
пра гэтых няшчасных людзей,
што ты ведаеш, Поўня,
пра іх запаветныя мары?..
Толькі сон
супакойвае прагныя пальцы,
якімі за рэшткі надзей
той, хто падае ў бездань,
працягвае ўпарта чапляцца…

А ты не даеш заснуць.

Агарні ж ты мяне
белатканым святлом
між начных дзьмухаўцоў,
што ў траве як маленькія поўні,
я іду на твой заклік
даведацца штосьці з высноў
пра сябе і пра свет,
я іду на тваё прыцягненне,
ўсяведная Поўня…

***

Жоўта-блакітныя віхуры
зацягваюць павертаныя плыні
ў віры бясконцасці,
выштурхоўваюць на паверхню
аблокі памяці,
між крутаверцямі заціскаюць
мае непрацяглыя радасці.
І што, ва ўсіх імавернасцях
я — толькі адна з пераменных?

Жоўта-блакітныя зоры
пульсуюць над кіпарысамі,
знічкі залатакосыя
спапяляюцца над магіламі,
чорных узгоркаў грамадзіна
навісае над сонным горадам,
толькі душа не спрабуе заснуць
і, беспрытульная, месціцца
там, дзе горныя схілы
ловяць адбіткі чырвонага месяца.

Ультрамарынавы сон
паглынае апошнія ўздыхі
тых, хто заснуў назаўжды
ці для іншых страціў аблічча.
Або тых, хто пайшоў
цераз плазму начы, аздоблены
воляй вядомага ўсім сцэнографа,
падзяляючы гэты сусветны боль
з глыбінёй далягляду
ў нястрымных віхурах спірографа.

***

Мы крышымся.

Над намі цішыня.
Над намі студзень
сонечным убраннем
зімы амаль паўднёвай,
туманом ласкавым ранне
да нас прыходзіць па траве зялёнай,
і толькі рэшткі снегу дзесь на дахах
як сведчанне зімовых апранахаў.

І багаўкі на сонечнае шкло
са схованак нябачных выпаўзаюць,
не да канца ўсведамляючы жыццё,
спыняюцца ў спакоі задуменным.

На вуліцы на тэракотавай сцяне
касыя промні, блікі, цені дрэваў
сплятаюцца ў арнамент выцінанкі.

Чужыя крокі адбіваюцца ў каменным
атачэнні чалавечых душаў,
дзе нехта вечна сочыць праз фіранкі
за навакольным светам
і за намі.

Мы крышымся.

***

А тыя, прагныя волі,
волевыяўлення,
самавыяўлення,
рухаліся па новым маршруце,
слухалі мову,
што набывала ўцелаўленне,
сэнсам рабілася,
тым, што ёсць падмуркам
не толькі асабістай светабудовы.
Ішлі, бо верылі,
бо выбіралі тое,
што было большым
за ўласнае існаванне.

Цяпер, калі паловы няма
ні тут, ні там,
калі расчараванне дасягнула
глыбіні каньёна Каларада,
хтосьці ўсё роўна
працягвае над ім ісці,
па канаце
ад мінулага да будучыні,
звязвае канцы з канцамі,
хтосьці ўсё роўна
працягвае ісці.
Той,
хто не падпарадкоўваецца загадам.

І калі я спытаюся,
што ты думаеш пра формы свету
і сваю ад іх залежнасць,
пра стратэгіі самазахавання і
самаруйнавання,
ці маеш ты адказ?

Час паскараецца,
свет набліжаецца
і, як праз павелічальнае шкло,
робяцца бачнымі ўсе яго хібы.

А што ты ўмееш, акрамя вершаў?

Мы занадта сур'ёзныя для таго,
каб жыццё здавалася сцёбам,
занадта сур'ёзныя,
каб літаратура сталася сцёбам…

Ці маю я адказ,
адрозны ад уласнага лёсу,
што працягвае крочыць
па шляху ад гісторыі
да Гісторыі?

Травень

Дзень пачынаецца
дотыкам цёплым праз шкло,
вольным палётам
над апусцелымі плошчамі,
а сонца густымі плямамі,
як масла на хлеб,
як фарба на палатно,
кладзецца між парасткамі
прыдарожнымі.

Пачатак сезона

Водар нагрэтай смалы
ад пасечаных сосен
ля чыгунных крыжоў.

Коміны выдыхнулі
белы дым на вішні,
ружовы дым на яблыні.

Паляцелі пялёсткі
на магілы, прыбраныя
пад Радаўніцу.

Фантазіі ветру і дыму
рухаюцца па сцяне адрыны,
рэптыліі раслінаў
вылазяць з-пад карчоў.

Пліскі радуюцца
ўзараным гародам
пад першым травеньскім дажджом.

Заход сонца — агменем
вернутага дома,
ліхтар палівае вішні
чырвонай пяшчотай.

Спілаваная бяроза
за тыдзень выпрастала лісце —
нават у памерлым целе
жыццё спыняецца не адразу.

Амаль ва ўсіх хатах
запалілася святло.

***

Нерухомасць прыносіць збавенне.
Плынь рассыпаецца
на тры залатыя паскі,
кожны кладзецца ў сваім накірунку.
Прайдзі па іх, як хадзілі даўней —
і на ўзбочыне свету красуюць краскі,
толькі іншага колеру.

Нерухомасць таксама стан
і даволі просты,
яго дасканаласць хаваецца
ў глыбіні блакіту.
Але ты ўмееш бачыць прыгажосць
нават з заплюшчанымі вачыма,
і калі вецер падхопліве пыл
тых самых стагоддзяў
і штурхае цябе ў спіну,
ты адчуваеш скурай
яго памкненні
ля старой патрэсканай ліпы.

Нерухомасць як дар,
якім паспей скарыстацца,
яго хуткаплыннасць
можна толькі адзначыць
па разрастанні зялёнай
масы, затое ёсць перспектыва
стаць голасам,
які жыве сам па сабе,
і як вялікую ўдачу
слухаць птушыную радасць,
што далятае з адкрытых балконаў,

і ёй адгукацца.

Фота www.vvvtv.ru

Цверазілаўка

Андрэй ФЕДАРЭНКА

Сашкý выпала «ў ноч». У яго была такая праца — па зменах, вось яму і надышла чарга заступаць у начную змену. Выходзячы з інтэрната, на будзённыя, праз пазяханне словы вахцёркі: «На службу?» — ён так і адказаў:

— У ноч сёння.

І ў перапоўненым тралейбусе, дзе пашэнціла сесці і дзе ён лавіў на сабе касыя позіркі (асабліва гэтая, тоўстая, з сеткамі ў абедзвюх руках, зырыць), ён так і думаў пра сябе: вось чалавек едзе на працу, «у ноч», — а яны? Куды, адкуль яны едуць? Можа, з базару, ці на базар. Ну і пастаяць, пераб'юцца — не сорак першы, як маёр Паўлавіч кажа. Магчыма, позіркі гэтыя і не ад таго, што ён, Сашок, малады і здаровы, сядзіць, а ад таго, што форма на ім. Тады тым больш пераб'юцца. За год службы Сашок ужо звыкся адчуваць сябе не такім, як усе, звыкся да гэтых пагляд аў, звыкся, што калі ён блізка, людзі нават размаўляць пачынаюць цішэй. На ім форма, яна дае ўладу, уладзе зайздросцяць і не любяць таго, хто ёю карыстаецца — вось і ўся «мудзісьціка», як любіць казаць той жа Паўлавіч.

Ён спакойна даехаў да праспекта, паправіў фуражку і выйшаў. Было яшчэ светла. На прыпынку, каля газетнага кіёска купкамі стаялі людзі, штосьці ажыўлена абмяркоўвалі. Непадалёку прыткнуўся да самага тратуара міліцэйскі «ўазік». Па тратуары вецер варушыў абрыўкі нейкіх плакатаў. Сашок раптам убачыў у адной з купак знаёмага, толькі ў цывільным. Падышоў:

— Прывітанне; што тут рабілася?

Знаёмы неахвотна, азіраючыся на людзей, падаў яму руку. Людзі прыціхлі.

— Давай адыдзем.

Адышлі за кіёск, закурылі.

— Што рабілася? Тое, што й заўсёды. Паштурхаліся трохі. Амон здорава памог. Пад'ехалі, дзверцы насцеж, накідалі ў машыны, што дроў, — усіх падрад.

— Многа накідалі? — спытаў Сашок, стараючыся адфутболіць шматок плаката, які вецер упарта ляпіў яму на чаравік.

— Парадачна. І адкуль яны толькі бяруцца? Як вясна, так і выпаўзаюць, бы мухі, з усіх шчылінаў. І як ні ганяеш, як ні таўчэш — усё адно не баяцца!

— Абарзелі, — сказаў Сашок. — Рабіць не хочуць, вось і цягаюцца, глоткі дзяруць.

— А ты на работу? — спытаў знаёмы.

— У ноч сёння. А ты?

— Я ўсё, адбарабаніў. Аўтобуса чакаю, дамоў еду.

І, развітаўшыся, разышліся два чалавекі: адзін з працы, другі — на працу.

А працаваць, ды яшчэ ў начную змену, не дужа ахвота. Хоць і вецер, і халаднавата, а ўсё адно вясна, сакавік, а Сашку ўсяго дваццаць адзін год. Вясною не толькі мітынгоўшчыкі, бы мухі, з усіх шчылінаў выпаўзаюць, а і дзеўкі з нагамі. Гэта Паўлавічу добра, на пенсію скора, усё пофіг, толькі б паддаць дзе-небудзь. Ці Будку? — тое ж самае, ні дзеўкі не трэба, ні вясна, абы кір быў. І як ім не абрыдне, такое кожны дзень бачачы. Хоць правільна, што Будку — нічога не свеціць, сорак гадоў, а ўсё ў старшынах, сто разоў адпраўлялі на курсы, каб падвучыць, і ўсё без толку, так і памрэ з адной паласою на пагонах.

Сашок прабраўся між машынаў, што ў любы час сутак ляпіліся ў дворыку перад «даішняю», завярнуў за вугал гэтага ж будынка, выцер ногі аб край шчарбатага цаглянага ганка. Перад тым, як зайсці, глянуў паверх фіранак у закратаванае вакно. Паўлавіч, згорбіўшыся, сядзеў за сталом; збоку, на лаве — Будка.

— Бурэеш, сяржант, — паказаў Сашку гадзіннік Будка, здаровы, з квадратным тулавам дзяцюк, на якім, калі ён паварочваўся, здавалася, трашчыць па ўсіх швах і вось-вось лопне форма. Ён сядзеў на лаве і еў яблык.

— Дабірацца далёка...

— Усё нармальна, — Паўлавіч, відаць, даўно чакаў яго, нават з твару пасвятлеў. Падхапіўся з-за стала: — Так, Сашок, на ключы, пабудзеш адзін трохі... Даішнікі гуляюць сёння, нас запрасілі — такое дзела, што трэба адскочыць, прыняць па сотцы, пакуль ціха... Калі што, бабцы скажаш, яна збегае пазаве. Мы па-быстраму.

Ага, «па-быстраму». Сашок, хмурачыся, узяў звязку ключоў.

— Былі кліенты?

— У чацвёртай камеры каля дзвярэй, — адказаў Будка, высмоктваючы з зубоў рэшткі яблыка, — можаш паглядзець. Дзеўка маладая, «мамоны» прывезлі толькі што, п'яная ў дыміну, ледзь раздзелі.

— Сур'ёзна? Хто такая?

— Хер яе знае, без дакументаў, заўтра разбяромся. А! — ажывіўся Будка. — І з той змены адзін мужык, сам сюды прыйшоў.

— Залівай...

— Паўлавіч, скаж? Трухан, з той змены, выйшаў пакурыць на ганак, а ён сяррод белага дня, скаціна, с...ць на сцяну пад самым вакном. Ідзі сюды, пашукай пяты вугал...

— Пайшлі, — прыспешыў Паўлавіч, — пакуль ціха, па-быстраму трэба!

Застаўшыся адзін, Сашок уключыў святло — цямнела проста на вачах. Лянiва прабег позіркам па абрыдлай «прыёмнай». Хоць бы што месцамі памянялася, усе адно й тое ж: стол з папкамі пратаколаў, сейф, лава для «кліентаў», люстра на сцяне, вазоны на падаконніку, фіранкі белыя, бы ў паліклініцы, закрываюць толькі ніжнюю палову акна... Паліклініка... «Незабудка», як алкашы завуць, раз патрапіш — не забудзеш.

Пазвоньваючы ключамі, Сашок прайшоўся з канца ў канец невялікага калідора, паўцёмнага ад слабых лямпачак. Там, дзе мужчынскія камеры, ціха, мужыкі парадак знаюць, даваць сабе масу спакойна. А ў бабскім канцы вечны бардак; гарланяць, блін, нібы іх рэжуць тут, ды яшчэ камфорт кожнай зрабі: то яна вады хоча, то ў прыбіральню, то ей блага і доктар трэба...

Зрэшты, Сашок даўно прывык да гэтых гукаў, як прывыкае, напрыклад, аператар кацельні да шуму прыбораў. І рэакцыя была адпаведная: «шумяць прыборы» — значыць, работа йдзе, усё ў норме.

Зазірнуў у медпакой, ветліва павітаўся. «Фельчар» — Барысавіч — сухенькі кручок у белым халаце, сядзіць на кушэтцы, чытае газету; здзіўлена падняў вочы паверх акуляраў, нібы першы раз Сашка бачыць. Лячыцца ўжо трэба, дзед, ад склерозу, а не лафу тут ганяць... Хоць што: цёпла, ціха, не натрудзішся, сядзі чытай газету ці ў сцяну глядзі, як у тэлевізар.

З прыбіральні данёсся шум вады, якую набіралі ў парожняе вядро. Іванаўна распачынае ўборку. Вось хто малайчына, ніколі не ные, не скардзіцца, «кліентаў» не абзывае, усе для яе хлопчыкі, дзевачкі... А «хлопчыкі» з «дзевачкамі» такія трапляюцца, што на карачках паўзці не могуць.

— Многа алкашы наблявалі, Іванаўна? — спытаў Сашок, з'яўляючыся ў дзвярах.

— Пачала толькі, — адказала глухаватая Іванаўна, голымі рукамі выкруціла анучу ў вядры, пачапіла на швабру. — Эх, хлопцы-хлопчыкі, не сядзіцца вам дома...

Сашок успомніў пра «кліентку» ў чацвёртай камеры і толькі хацеў ісці паглядзець, як грукнулі ўваходныя дзверы «прыёмнай». Ён паспяшаўся туды.

Пасярод «прыёмнай» стаяў высокі, хударлявы амапавец. Вочы вузкія, тонкія вусікі, твар скуласты, але не цёмны, як у чучмекаў, а светлы. Берэт ссунуты на патыліцу, дубінка на баку, шнураваныя, з гразёю на падэшвах высокія боцікі... У руцэ — ладны цэлафанавы пакет.

— А дзе старшой? — спытаў амапавец, азіраючыся па баках, і Сашок адразу, толькі па голасе (вопыт як-ніяк) здагадаўся, што ён на падпітку.

— Там... — Сашок матлянуў галавою.

— А старшына? Здаровы такі.

— Там...

— Дык ты, значыць, за старшога? — пасміхнуўся амапавец. — Давай знаёміцца. Цімур! — перакінуў у левую руку пакет, моцна, учэпіста сціснуў Сашкову далонь.

— Саша. Дык, калі маёр трэба, можна пазваць, тут блізка, Іванаўна збегае.

— Не трэба, — Цімур апусціўся на лаву для «кліентаў», з непрывычкі, не ведаючы каверзы гэтай лавы, кульнуўся назад, аж боцікі ўзляцелі. Засмяяўся, сеў вертыкальна, на край: — Сістэма!

— А, гэта вы п'яную дзеўку прывозілі? — здагадаўся раптам Сашок.

— Мы самыя. На мітынгу ўзялі... А я вось скончыў змену, думаю, дай зайду, спытаю, як яна, тым больш я жыву недалёка, вытразвон ваш па дарозе.

— На мітынгу п'яная? — не паверыў Сашок. Не можа быць, я чуў, іх жа там свае не пускаюць...

— Што не можа быць, што не пускаюць? — адразу настрыніўся Цімур. Але тут-жа і памякчэў: — Ды ім там бясплатна налiваюць, мне не верыш, дык тэлевізар паглядзі, газету пачытай. Адкуль жа беспарадкі? Цвярозыя ўсе дома ціха сядзяць...

— Пачакай! — перабіў Сашок, прыслухоўваючыся.

Паказалася Іванаўна з мокрай анучаю ў руцэ:

— Просяцца там, у дзверы б'юць, гаротнікі...

— Зараз я камусьці папрашуся.

Сашок загадзя выцягнуў з похваў дубінку, няспешна падаўся ў канец калідора, да крайняй камеры, адкуль даносіўся шум. Цімур пайшоў за ім.

Нехта лупіў кулакамі ў дзверы і п'яна крычаў:

— Выпусціце, сукі, я ва ўсім прызнаюся! Падпішу, што чалавека забіў, толькі выпусціце!

Сашок пстрыкнуў уключальнікам, хутка адамкнуў і рэзка расчыніў дзверы. На яго ледзь не ўпаў голы мужчына, у адных трусах і шкарпэтках. Па інерцыі мужчына яшчэ трымаў узнятыя над галавою кулакі. Сашок размахнуўся і шлёгнуў яго дубінкаю па жываце, не ўдарыў, а менавіта вось так, з адцяжкаю, шлёгнуў.

— Па нырках не біце! — крыкнуў мужчына, скурчыўшыся, закрываючы рукамі чамусьці не ныркі, а галаву. — Я з бальніцы нядаўна выпісаўся!..

— Гэта за сук, — Сашок ступіў у паўцёмную камеру. — Ну, хто яшчэ савецкай уласцю не давольны? — гучна спытаў, паляпваючы дубінкаю аб далонь.

— Папіць можна? — папрасіў сіплы голас з кутняга ложка.

— Можа, яшчэ пахмяліцца паднесці? Пераб'ешся, хутка выпускаць пачнём.

— Хутка — калі?

— Што, першы раз тут?

— Першы...

— Не бойся, выпусцім. Як толькі гімн раніцаю адыграе.

— Скажыце, — не ўнімаўся той жа голас, — а на работу... паведаміце?

— Мяне цікавяць «бабкі», а не вашая работа. Вось адыграе

раніцаю гімн — усе на тэлефон, званіце каму хочаце: сябрам, жонкам, любоўніцам, б...м — хай прыязджаюць, плацяць штраф, і ўсе свабодны.

— Парадачкі ў вас, — пахваліў Цімур, калі вярнуліся ў «прыёмную». Цяпер у яго вузкіх п'янаватых вачах Сашок яўна прачытаў павагу да сябе. — А не скардзяцца яны раніцаю? Ну, што білі там, грошы забралі.

— Ды хто іх слухае! І што яны помняць... У п'янага адно права — забудзь на ўсе правы.

— І то праўда. Слухай, друг, ты мне падабаешся, — Цімур падміргнуў па-змоўніцку, падняў пакет. — Не хочаш выпіць, за знаёмства? Кір, закусон — усё з сабою... Кура гарачая яшчэ, у грылі купіў...

— А, давай! — нечакана згадзіўся Сашок. — Толькі бутэльку вунь там, пад стол паставіш, а куру можна сюды, на крэсла... Для перастрахоўкі.

Сашку не так хацелася выпіць (піў ён увогуле рэдка, тым больш на службе), як паесці. Падумаў пра Паўлавіча з Будкам — гудзяць у «даішнікаў», а ён што, святы? Прывыклі, маладога знайшлі. Ды і Цімур гэты, здаецца, нічога хлопец, рэзкі, жылісты, накачаны, руку паціснуў — яшчэ й цяпер баліць; з такім не хацелася б сустрэцца дзе-небудзь сам-насам... Сашок узяў з падаконніка дзве шклянкі, панюхаў, выліў у вазон рэшткі піва. Дастаў з папкі стос чыстых лістоў — рукі выціраць.

— Табе больш, — Цімур няроўна падзяліў, — цягні, зямеля!

— А ты адсюль хіба, з Беларусі? Непадобны крыху, — асцярожна заўважыў Сашок.

— Адсюль, не адсюль... На адной зямлі жывем, усе землякі.

Выпілі. Сашок адразу паставіў шклянкі назад на падаконнік. Кура, сапраўды, была яшчэ цёплая, смачная, тлушч аж цёк з яе.

— Многа ў вас кліентаў бывае? — спытаў Цімур, выціраючы папераю вусны і пальцы.

— Як калі. Бывае, што і ніводнага за змену.

— Сур'ёзна? А я гляджу, ложкі незанятыя ёсць. Дык харошая работа ў вас.

— Як жа, — Сашок нават пакрыўдзіўся. — Раз на раз не прыпадае... Ага, — успомніў ён, — яшчэ ж мітынг сёння, а ў такія дні чамусьці мала кліентаў. Ды і злачынстваў, крадзяжоў мала... Вось таксама не разумею: здаецца, каб быў злодзеем, бандытам, дык толькі такія дні і выбіраў бы — уся ментура на разгоне, рабі што хочаш... Знаёмага бачыў, ён расказваў, вы там сёння добры парадак навялі?

— Што навялі, хто навёў? — ускінуўся зноў Цімур невядома ад чаго. Дастаў цыгарэты, закурыў, выпусціў дым праз тонкія ноздры. Нос у яго, відаць, некалі быў перабіты, яшчэ й цяпер белаваты след пасярэдзіне, бы акулярамі націснуў. — І так цацкаемся з імі... Каб мая воля, я б за пару гадзін усё скончыў. Хоць, з другога боку, — а мы тады на што былі б патрэбныя? Вось не было б, скажам, п'яніцаў — куды б ты дзеўся?

Сашок паціснуў плячыма. Ён пачаў ужо неяк пабойвацца гэтага Цімура, гэтых яго рэзкіх, без прычыны пераходаў ад нармальнай кампанейскай гутаркі да раздражнёнасці. Самаму Сашку ад гарэлкі і асабліва ад смачнай закускі на душы рабілася ўсё дабрэй, усё цяплей. Ён паставіў на стол шклянкі, Цімур наліў, гэтым разам сабе ці не ўдвая больш. Выпіўшы, да куры не дакрануўся, моўчкі дасмальваў цыгарэту.

— І што яны хочуць? — спытаў Сашок, маючы на ўвазе мітынгоўшчыкаў. — Ахвота ж пад дубінкі перці, у каталажках сядзець.

— Што-што... Яны ўсё правільна хочуць. За мову сваю стаяць, за ўсё сваё... І я б таксама бунтаваў на іхнім месцы! — з нейкім выклікам, з гонарам, што вось не бэсціць ворагаў, а хваліць, заявіў Цімур. — Ім лягчэй, яны беларусы, таму і стаяць за ўсё сваё. А вось мне што рабіць? Бацька казах, так? Маці руская, нарадзіўся на Украіне, жыву ў Беларусі... Вось хто я? — уставіўся ў Сашка́, нібы той быў вінаваты.

— А мне напляваць, хто я, — Сашок, і праўда, плюнуў на падлогу і нават расцёр абцасам.

Іванаўна, якая ў гэты час дабралася з уборкаю да «прыёмнай», заўважыла гэта, падышла:

— Эх, хлопчыкі, хлопцы-казакі, — дайце я вас пабеспакою... — пачала шоргаць анучаю каля стала і лавы.

— Хлопцы як дубы, а яйцы як жалуды! — пажартаваў Цімур, падымаючы ногі. Ён сядзеў на лаве. — Дык табе напляваць, — звярнуўся да Сашка, — а сам з акцэнтам гаворыш. Ды яшчэ з такім, што я не ўсе словы разумею.

— Абыякавасць да жыцця і ўсеагульная млявасць, — сказаў Сашок тое, што помніў з арміі, калі хлопцы прасілі пагаварыць па-беларуску незразумелымі словамі. — А акцэнт... дык з вёскі ж... Гэта Марынка па-беларуску чыста ўмее, насабачылася.

— Марынка?

— Ну, сястра, малодшая.

— Сястра ёсць? — чамусьці здзівіўся Цімур.

— Студэнтка. Бацька ёсць, матка, яна з імі жыве, а я асобна, у інтэрнаце.

— У Мінску жывуць? Ты ж кажаш, акцэнт з вёскі.

— З Чарнобылем здорава пашэнціла, — растлумачыў Сашок. — Пайшоў у армію, з Хойнікаў — усё нармальна, вяртаюся — ёперны цеатр, ужо радыяцыя. Ну, Марынка як ільготніца паступіла ў Мінск вучыцца, я таксама паехаў, у ментуру ўстроіўся. А потым бацькоў выселілі, і Мінск выпаў, уяўляеш?

— Халява, — пазайздросціў Цімур.

Выпілі яшчэ. Ужо і Сашок не закусваў. Цімур, расчырванелы, расшпіліў бушлат, смаліў цыгарэту, глядзеў, звузіўшы вочы, на Сашка́, але, здавалася, не бачыў яго, думаў пра штосьці сваё.

Сашок, хоць і ап'янеў, ніяк не мог расслабіцца. Чаго ён тут тырчыць, гэты вузкавокі, чаго ўставіўся, дапіваў бы хутчэй ды зматваў адсюль... І не выжанеш — дужэйшы. Сашок крадком зірнуў на гадзіннік. Пара б ужо і тым прыйсці... Ці хоць бы кліента нарад даставіў...

— Халява некаторым, — задуменна паўтарыў Цімур. Ён перагнуўся цераз стол, паківаў пальцам, каб Сашок прысунуўся бліжэй, і зашаптаў ледзь не ў вуха: — Дык табе, значыць, напляваць, хто ты? І правільна! Бо заўтра, калі ўсё, можа быць, зменіцца, з цябе ні за што не папытаюць, ты іхні, свой, адна кроў, ды яшчэ ў цёплым куточку, пры п'яніцах адсядзеўся... І заўтра ты ўжо не будзеш саромецца акцэнту, а будзеш, можа, крычаць, як гэтыя сёння: «Чамадан — вакзал — Расія»...

— Ды ты што? — адхіснуўся Сашок. Ён нічога не разумеў: што можа змяніцца заўтра? Навошта змяніцца? Хто з яго будзе за што пытаць? Ён бачыў і разумеў толькі, што гэты вузкавокі ўсё больш раздражняецца, усё больш шукае выйсця нейкай злой энергіі, якая гняце яго. І Сашок па сабе ведаў, чым гэта можа скончыцца. Проста яму, Сашку, могуць даць зараз па зубах — вось чым. — Цімур, ты...

— Што?

— Нічога... Давай дап'ем.

— Паспеем. А вось мне не напляваць, хто я! Мне нельга забываць на такое, бо мне першаму — адразу! — усё прыпомняць... — Цімур раптам засмяяўся, заблішчэлі вузкія вочы, яшчэ больш, здалося, выпнуліся, заігралі азіяцкія скулы. Ён склаў дулю: — Толькі не дачакаецеся! Ні храна ў вас не будзе, — усё ж паказаў дулю не Сашку, а некуды ўбок, камусьці, хто за гэтымі сценамі. Тады сціснуў кулак, аж пальцы хруснулі: — Вось дзе вы будзеце? Згодзен?

Сашку падалося, што Цімур зараз ударыць яго, і ён ускочыў з-за стала:

— Згодзен...

— Сядзь, не бойся. Не верыш ты мне, не згодзен, па вачах бачу. А калі верыш — тады ты проста тупы, — спакойна сказаў Цімур. — Ты што, верыш, што мы «парадак наводзім»? Верыш, што мы не злачынцы? — насмешліва спытаў ён.

Сашок, прапусціўшы міма вушэй «тупога», прамычэў штосьці няўцямнае, баючыся не дагадзіць.

Цімур зноў перагнуўся над сталом, зашаптаў:

— Дзеўка, што мы прывезлі, цвярозая была! — і падміргнуў Сашку. — Толькі гарланіла дужа... Гучней за ўсіх. Голас малады, звонкі... Абкруцілася сцягам, а харошанькая сама, ды і ногі... Мяне камандзір штурхнуў у бок — прыглядай, а я і без яго прыглядаюся, — шаптаў Цімур, не спускаючы з Сашка бліскучых звужаных вачэй. — Ну, канчаецца заварушка, а яна, дурніца, зазявалася, вазьмі ды і адстань ад сваіх крыху. Сама вінавата — ідзі сюды, дарагуша, ручкі за спіну, кінулі ў «уазік»... І тут мне крыўдна стала. Разумееш? Так крыўдна, што не перадаць! — Цімур стукнуў сябе кулаком у грудзі. — Ах, думаю, вы на сваёй зямлі? Ах, у вас правы ёсць? Я ж вам пакажу, якія ў вас правы... Усё адно ж, думаю, вы, сволач мітынговая, як бы і за людзей не лічыцеся, супраць улады ідзяце, таму не спадзявайцеся, што ўлада вас пашкадуе... Ну, заехалі мы, значыць, у дворык, — шаптаў Цімур, — тут мне і прыйшла мысля́, стоп, кажу хлопцам. Заскочыў у магазін з двара, там міталем вадзяры бутэльку прынеслі, яны ўжо ведаюць, як мы стрэсы здымаем... Пагуляйце, пакурыце, кажу хлопцам. У машыне цёмна, ды і дворык глухаваты, «ментавозка» стаіць — які нармальны чалавек блізка падыдзе?.. Ды і малая спалохалася, амаль не супраціўлялася, спачатку толькі дрыгнулася пару разоў, а тады прыціхла, самой, відаць, спадабалася... Вось табе, авечка, твае правы, ведай сваё месца. Адвёў душу, пакуль хлопцы курылі... Адкаркаваў бутэльку — пі, кажу. А яна як так, дык маўчала, а гарэлку ўбачыла — бы звар'яцела, крычыць, матляе галавою, зубы сціснула... Я бяру, вось так... — Цімур яшчэ больш перагнуўся і дужымі пальцамі націснуў Сашку каля вушэй паміж сківіцамі. Рот у таго ад болю сам сабою раскрыўся. — І ўліў амаль поўную, а рэшткі дапіў. Пакуль давезлі, дзяўчынка гатовая, сам на руках занёс, вось сюды, на гэтую лаву.

— Але навошта... ты ж кажаш, самой спадабалася? — Сашок зглытнуў сліну. Здагадка, што прыйшла яму на розум, як толькі Цімур пачаў расказваць, не адступала, а з кожным новым словам толькі мацнела, перарастала ў дзікую, неверагодную рэальнасць.

— На ўсялякі пажарны. П'яная, на мітынгу — ідзі цяпер даказвай свае правы каму хочаш, свабодная, як сапля ў палёце... А ты кажаш, сястра, а ты кажаш, студэнтка, — закончыў Цімур нечакана цвярозым голасам і ўжо без іроніі.

Сашок, дранцвеючы, уталопіўся ў яго. Потым схапіў ключы і кінуўся ў канец калідора, да чацвёртай камеры. Пальцы не слухаліся. Ён ледзь уставіў ключ у шчыліну. Адамкнуў дзверы, ступіў да бліжняга ложка, на які па́дала з калідора палоска святла. Ён нічога не думаў, а толькі адчуваў, як гідка макрэе пад пахамі; вусны яго самі сабою шапталі: «Свечку закажу, свечку... Усе грошы папу аддам...»

— Начальнік!.. — разбуджаная, тоўстая баба з суседняга ложка паспрабавала ўстаць, але не ўтрымалася, упала назад. — У-у, мянцяра.. — вылаялася доўга і брудна і сціхла.

Дзяўчына ляжала, скурчыўшыся, на баку, прасціны былі скручаныя ў жгут. Сашок нагнуўся над ёю. Свет для яго раптам пацямнеў і звузіўся да памераў гэтай цверазілаўкі, гэтай камеры... Дрыжачымі рукамі ён перавярнуў дзяўчыну на спіну, схіліўся яшчэ ніжэй, узіраючыся ў твар. Дзяўчына не расплюшчыла вачэй, слаба прастагнала і адвяла яго руку. На яго дыхнула звыклым пахам — як ад усіх «кліентаў»... Ён паморшчыўся. Гэта была не Марына.

Цімур стаяў у дзвярах і, пасміхаючыся, глядзеў на яго.

— Ну, што? — пацікавіўся ён, калі Сашок выйшаў.

Сашок маўчаў.

— Не... яна, — выціснуў з сябе ён урэшце.

— Слабак ты, сяржант... Забудзь пра ўсё, што чуў, ясна?

Сашок кіўнуў. Яны стаялі адзін насупраць другога. І за гэты кароценькі міг Сашок, акрамя страху перад гэтым чалавекам, адчуў, зразумеў да неверагоднасці ясна: Цімуру хацелася, каб тут, у камеры, была Марынка. І калі б на месцы гэтай дзяўчыны — чыёйсьці сястры, аказалася Марынка, — усё гэтак сама было б. Нічога б ён, Сашок, не зрабіў бы. Як той мужчына, якога ён нядаўна біў, ён стаяў цяпер перад Цімурам, скурчыўшыся, чакаючы кожную хвілю ўдару.

— Дзверы не забудзь зачыніць, — сказаў Цімур. — Пайшлі.

У «прыёмнай» Сашок, ні слова не кажучы, выліў рэшткі гарэлкі сабе ў шлянку.

— Ого! — Цімур прысвіснуў, відаць, не чакаў такой смеласці.

Сашок ужо больш не мог фізічна выносіць гэтага голасу, гэтых скулаў і асабліва гэтых вузкіх вачэй. Яму раптам да свербу ў пальцах, да болю ў скронях захацелася плюхнуць са шклянкі ў гэтыя вочы — каб толькі не бачыць у іх самога сябе... Ён заплюшчыў вочы і паволі выпіў усё да дна.

— Хлопчыкі! — пачуўся голас Іванаўны. — Зноў крычаць, просяцца, гаротнікі!..

Сашок скрыпнуў зубамі. Выцягнуў дубінку:

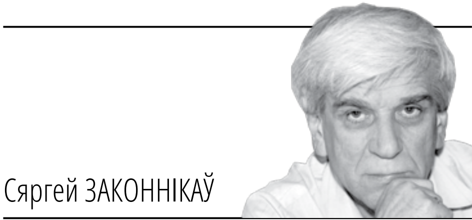
— Ну, зараз дапросяцца!

І пайшоў, амаль пабег. Цімур, пасміхаючыся, глядзеў яму ўслед.

1997, 2020

Вечны пароль

Паэма

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

Зачын

Унучцы Марыне

Мне словы не трэба падоўгу шукаць,
Рукой цвёрда водзіць роднасці повязь...
Ад першага да апошняга радка
Прысвечана ўнучцы волі аповесць.

Як сок, што бунтуе, імчыць пад карой,
Любоў насыціць і ласкай атуліць.
«МарынаФранцішак» — надзейна пароль
Захоўвае памяць бабулі, дзядулі.

Пра мілых нашчадкаў развагі найперш
Нязменна ўвечары і на світанку...
Для дзетак, што будуць у іх,
даўні верш,
Цэнзураю выкінуты з чытанкі:

Я — беларус

Я — беларус.
Спрадвеку мне належыць
Чароўны край
Бароў, палёў, крыніц
Ад тураўскіх муроў да Белавежы,
Ад Крэва і да полацкіх званіц.

Крывіч,
радзіміч,
дрыгавіч у згодзе
Дапамаглі мне моцным верай стаць,
Каб прарастаў, як колас, у народзе,
Які ніхто не зможа растаптаць.

Каб моваю душа мая світала,
Каб стаў я вартым матчынай зямлі,
Скарына,
Каліноўскі
І Купала
Свой горды дух і мне перадалі.

Я — беларус.
Я ведаю сягоння,
Як пракладаць да шчасця вольны шлях.
Са мною неўміручая Пагоня
І бел-чырвона-белы родны Сцяг!

1. Мы — такія

Не думаў, што выпадзе ўдач паласа,
Калі жыццё на ўсю моц шкуматала,
Што мне давядзецца для дзетак пісаць
Падобнае нешта на «Ожэл бялы»...

Была эйфарыя нядоўгай, бо ў свет
Раптоўна вылезла розная погань.
Да скроні цягнецца подлы кастэт,
Калі выяўляеш адрозны погляд.

Жыць стаў і не дома я, і не ў гасцях
Пасля падтасовак, фальшу, падману.
Адчуў сябе так, як слаўны наш сцяг,
Мярзотаю на шматкі разарваны.

Але ўсё праходзіць, і гэта міне,
Галоўнае — мець сумленне і годнасць.
Айчыны гісторыя б'ецца ўва мне,
Пульсуе яна па крыві свабодна.

Гісторыя наша — сівы, даўні мур...
Яна не казка пра белых, пушыстых.
Яна — не цынічны і пошлы гламур
Сучасных «грымёраў» і «візажыстаў».

Сумленнасці мала, бо кожны глядзіць
З балотнае купіны, а не з высяў.
Правіцелю хочуць яны дагадзіць,
Сябе новай выдумкай лепш узвысіць.

Ды шлях не такі ў нас, як хочуць падаць
Для моладзі сёння прапагандысты.
Муць піць надта шкодна, павінна вада
Быць, як у крыніцы, —
Празрыстай, чыстай...

Нярэдка бывала: геройства ў бядзе,
А потым — прадажнасць,
І так — спрадвеку.
Усё ад складанай загадкі ідзе
Прыроды і кожнага чалавека.

А разам, калі на народ паглядзець
Праўдзіва, уважліва і крытычна, —
Нібыта не горай за іншых людзей,
Але ў стане вельмі несімпатычным.

Мы можам на працы як след шчыраваць,
Стараца да стомы, да злога поту...
А ўвечары зладзіць данос і пасляць
На ўдачлівых надта калег употай.

Мы можам кашулю рвануць на грудзях,
Зняць нават з сябе і аддаць суседу...
Чаму ж не выходзім на радасны шлях,
Каб смак свабоды напоўніцу зведаць?

Чаму мы за праўду гарой не стаім,
Пакуль чорны дзень не пагрозіць кіем?
Чаму так даверліва ў подласці спім?..
...Ну што з намі зробіш, бо мы — такія.

Шукаць след варожы ў Айчыне дарма,
Нам толькі б уласнай дурноты меней.
Усе мы — свае, бо чужых тут няма...
Патрэбна адзінае — разуменне.

Любі Беларусь, ды з усімі, хто ёсць,
Рабі яе лепшаю без супынку.
З нас кожны на роднай зямельцы —
не госць,
А частка яе — цаглінка, крывінка.

Любі Беларусь — кожны ўзгорак і куст.
Няважна чый ты, якога ты ўзросту.
Хай розныя веры, няхай іншы густ...
Любі, хоць часам любіць і няпроста.

2. Чатыры пары года

Зіма

Паўсюль снягі. На дрэвах крохкі іней...
Дым цягнецца да зорак з каміноў
У вёсках, што між белае пустыні
Рыхтуюцца глядзець малюнкі сноў.

У грубцы — бульба, пахне скварка дымам,
Сквірчыць і ў рот спяшаецца сама...
І ў горадзе — марозік.
Добра дыхаць...
Душу і цела маладзіць зіма.

Вясна

Зялёны разліў запаўняе прасторы,
Спяшаць апантана лістота і травы.
Пара, што прыходзіць, выразна гаворыць:
Зямля зноў нявесціцца не без паставы.

Сукенка — сады ў маладым першацвеце,
А вэлюмам — белай чаромхі глыбіні.
Сабраны ў вясельным раскошным букеце
Круты, росны бэз і язмін наш любімы.

Лета

Язмінавы пах перацёк хутка ў лета,
Ружовы бачок паказалі суніцы.
Прысады, лугі цешаць россыпам кветак,
У цёплых барах загусцеў дух жывіцы.

Паміж каласоў павучок тчэ красёнцы,
Стрыжы віражуюць імкліва і класна...
Шчырые напоўніцу шчодрае сонца,
Усім раздае жыццядайную ласку.

Восень

Ляціць павуцінка пад небам самотным,
А ў выраю шлях на край свету пралёг.
Яшчэ дзе-нідзе на палетках клапотна,
Ды складзена стома, як сена, у стог.

Іржэўнік, атава, пагоркі, азерца —
Плыве ў вочы сцішаны ўвесь далягляд...
І сэрца ў нямым утрапенні заб'ецца:
Якая прыгожая наша зямля!

3. Ёсць два дзеясловы

У роднай мове, дзе пошук не сціхае,
Ёсць два дзеясловы: «люблю» і «кахаю».
З імі не зблудзішся нават выпадкова,
Куды трэба нас прывядзе само слова.

4. Велік

Зноў згадка, нібыта далонь, закране
Або нечакана, святочна прысніцца...
За плечы прылашчыла сонца мяне,
Палае і круціцца сонейка ў спіцах.

Гравейкай з узгорка на ўзгорак лячу,
Кручу на ўсю сілу няшчадна педалі.
Мне хораша, радасць зіхціць уваччу,
Прад колам — бясконцая добрая далеч.

Крывіцкі пейзаж — поле, возера, лес...
Як руль, абдымаю дарогу аберуч.
Туды на спатканне імчуся, дзе бэз
Узяў у ліловы палон стромкі бераг...

Эх, велічак, велічак... Сябра стары́
Знасіўся ў вандроўках даўно да знямогі.
Дажывуся і я да сівое пары,
Калі лепшы транспарт — уласныя ногі.

Але ты ляцеў па жыцці нездарма,
Сумленне і годнасць з тых дзён
не скрывелі.
За радасць, якой на прылаўках няма,
Асобны паклон табе,
Верны мой велік.

5. Загадка

Якія там дэкрэты ў галаве?
Тут нават не бяда — пустыя шлункі...
Жыццё па вуснах радасна плыве,
Што злітыя ў пякельным пацалунку.

І ў звоне рос, і ў шолаху травы
Я спазнаю быцця першапрычыны,
Але найперш наш свет дасюль жывы
Загадкаю жанчыны і мужчыны.

6. Самаволка

На зборах вайсковых студэнцкі народ
У хохмах бясконцых прайшоў загартоўку.
На вокліч наструнены:
«Стой! Кто идет?»
Гучала: «Морковка!», хоць трэба:
«Винтовка!».

Яшчэ, заступаючы ў збрыдлы нарад,
Наладжвалі цырк з хуліганскім ухілам:
Выскоквалі з цёмных кустоў і «Ура!»
Крычалі замест «Пароль!» з дзікай сілай.

Чаго толькі ў лагеры ні адгуло
Пад тупат старых кірзачоў,
што з запасу.
Ды самым казырным на зборах было —
Пайсці ў самаволку, пабыць самапасам...

Для вылазкі выбраў нялепшы я час:
Савецкія танкі ўварваліся ў Прагу,
Паўсюль патрулі і глушылкі вішчаць,
Ды чэхі штурхнулі мяне на «адвагу»...

Атры́маны ліст прачытаў, палічыў:
З дзяўчынай такой не магу размінуцца.
Да Жлобіна трэба дабрацца ўначы,
Затым у Бабруйск да пабудкі вярнуцца.

Адбой. Як заснулі, я выбраўся ў шлях,
Ён хоць і нядоўгі, ды скрозь перашкоды.
Адчуў, што на станцыі жыў смак і пах
Жаданай, але недасяжнай свабоды.

Свабодай прапах замазучаны дол,
Трава, што прабілася проста між
шпалаў.
Як кажуць цяпер, быў сапраўдны прыкол,
Душа мая ў тым захапленні — спявала.

Мой транспарт нязручны —
руды таварняк,
Ды ў ім зацішней, прыхаваюць вагоны.
Я, хоць і студэнт, маю зараз аднак
Зялёныя з кантам чырвоным пагоны...

З дзяўчынай пабыў, патрымаў за руку,
А потым назад, і яна ўратавала,
Бо ведала ў Жлобіне кожненькі кут:
Да рэек прарваліся мы без вакзала...

Успомніўся час малады нездарма,
З азартам і смеласцю крочыў заўсёды.
Хоць пошасці рознай супынку няма,
А я галасую жыццём за свабоду.

Штотыдзень пішу і пра гвалт не маўчу
Пятнаццаць гадоў, ды пакуль што
без толку...
Як хочацца мне, хоць старому хрычу,
Але з дыктатуры ўцячы ў самаволку.

7. Марына

На беларускую дзяўчыну,
Калі тут праўду ёй аддаць,
Ніхто йшчэ каменем не кінуў
І не паважыцца кідаць.
Янка Купала

Так будзе навечна, як класік сказаў,
Бо словы яго неўміручасцю свецяць.
Красой, чысцінёй — бы раса ці сляза —
Дзяўчаты ў нас
найпрыгажэйшыя ў свеце.

Мне выпала шчасце пагушкаць дачок,
Дарылі здзіўленне адна і другая.
А час паміж пальцамі хутка працёк,
І вось ужо цуд новы іх даганяе...

Нібы па аблоках, у сонечны дзень
Блукаў я з табою па гулкіх кварталах.
Бэз зноўку квітнеў, цэлы горад глядзеў,
Як ты на руках маіх соладка спала.

Лістота, трава завяршалі свой бег,
Вясна трапятала, буяла наўкола.
Зайздросціў у той чысціні сам сабе,
Бо ў бэзавым воблаку нёс я анёла.

Была ты смяшлівай, рухавай, жывой
І мела такую выключную памяць,
Што ўпэўнены: лёд забыцця — не з табой,
Ніколі душу не сагне, не апаліць.

Яшчэ да прыроднай красы, мілаты
Прыязнасць, дапытлівасць, гарт дадаліся.
З кампутарам ты размаўляеш на «ты»,
Я помню блінцы, што табою пякліся...

Лёс выпаў «дзіцятку клапотных дарог»
Расці, стаць дараслай у новай краіне,
Ды веру, што ласкай, пяшчотаю Бог
Атуліць цябе і ў бядзе не пакіне.

У далеч нязнаную сцелецца шлях,
Ён, быццам чаўнок, завіхаецца ў кроснах.
Зайздрошчу таму, хто цябе на руках
Насіць будзе ў сэнсах прамым,
пераносным.

Не трэба бясконца тлуміць галаву...
Стоп конкурсы «місаў»!
Урэжам мы «польку»!
Найлепшыя ў свеце дзяўчаты жывуць,
Як ты ні круці, ў Беларусі і ў Польшчы.

8. Запас залаты

Ты — мой запас залаты...

Дзяржава бясконца пераплаўляе
Працу мільёнаў у блiскучы злітак,
А я ў гэты час Варшаву ўяўляю,
Думаю: як там «мой мілы нажытак»?

Ганяецца нехта за золатам сквапна,
Ёрзае па ім сваім мяккім месцам.
А я зноў шукаю эпітэт трапны,

Фота www.sputnik.by

Каб табе стала цікава і смешна…

Я гляджу ў твае родныя вочы
І не баюся бясконцасці ночы.

Мой запас залаты — ты.

9. Жаночая доля

На ўнучку гляджу, і ўстае прада мной
Гісторыі нашай бясконцае поле.
Не толькі з сярпом і з сагнутай спіной
З вякоў выплывае жаночая доля.

Яна прымушала красуняў умець
Рабіць што заўгодна не горш за мужчыну,
Ісці за каханым у ссылку, на смерць,
Ды след за сабою не сцёрты пакінуць.

Іх мужнасць не нішчыла нават бяда,
Сумленне спрадвек заставалася чыстым.
«Хай заб'юць, ды нікога я не прадам», —
Дзяўчына сказала ў твар энкавэдыстам…

Каго ж не расчуліць і не закране
Ахвярнасць матуль?
Хто заступіцца лепей?
Я згадваю тых, што прасілі ў мяне
Для хворых дзяцей ратавальныя лекі.

Хто толькі ў стагоддзях не мучыў,
не тоўк
І плоць, і душу вашу гвалтам звярыным!
З вас робяць і сёння маўклівы натоўп…
Як быць наравістым і гордым жанчынам?

Мае беларусачкі!
Спёка ці град —
Вам выстаяць трэба ў любую пагоду,
Каб не пераравўся заведзены лад,
Трывалая нітачка нашага роду…

Ляжыць на плячах далікатных зноў час,
Лячыць трэба многіх людзей без супынку.
Малюся за вас і малюся на вас,
Мае залатыя, святыя жанчынкі…

10. Сыход

Паэма згадала жаночую долю
Якраз недарэмна і невыпадкова.
Я словы трывожныя ўзяў не са столі,
Бо Маці для нацыі — першаснова.

Яшчэ ў сэрца часта і ўладна прыходзіць,
Займае сваё незаступнае месца
Балючы ўспамін аб Вялікім Сыходзе,
Які не ахопіш ніякаю меркай.

Адна за другой рэвалюцыі, войны,
А з імі нястача і бежанства ў пары.
Не жыў беларус на планеце спакойна
Ніколі, відаць. Гвалт над ім уладарыў.

Да гвалту адразу суседзіцца голад,
Які заганяе любога ў знямогу.
Калі ён бярэ чалавека за горла,
То трэба збірацца паціху ў дарогу.

Амерыка, Англія, Мексіка, Чылі,
Аўстралія нават — такія маршруты.
Яны люд тутэйшы мазольна вучылі
Свой лёс выпраўляць, што бядою сагнуты.

Савецкай імперыі ўдар быў не меншым:
Рэпрэсіі, ссылкі ў Сібір і вярбоўкі,
Цалінныя землі, будоўлі, абмены —
Знясілілі ўшчэнт беларусаў тасоўкі.

Задумацца трэба над доляй народу,
Бо можа ў трагедыю выліцца драма.
Нібы ледавік, растаем год ад году,
Статыстыка сведчыць — спаўзаем у «яму».

Сышліся пакуты, туга, гнеў, праклёны
І мары нязбытныя ў доўгім Сыходзе…
«А нас жа было б трыццаць пяць аж
мільёнаў!» —
Дэмографы ў роспачы рукі разводзяць.

11. Абавязак мужчыны

Мужчыны Айчыны!
Сумленне пранізвае боль,
А сорам даймае,
знясільваеневерагодна:
Мы страцілі ў спрэчках бясконцых
свой вечны пароль,
Пароль гэты просты, дакладны —
уласная годнасць.

Не трэба ўвесь час прыкрывацца мінулай
вайной…
Калі вораг лезе нахабна на нашыя межы,
Не толькі салдаты, народ вырастае сцяной,
У ім і жанчынам таксама геройства
належыць.

Каб нешта было ўсім настойліва
абараняць,
Яго яшчэ трэба праз пот збудаваць
пастарацца!
Стралялкі і спорт — гэта стратная
ўсё-ткі «гульня»,
Аснова жыцця ў нас —
нялёгкая мірная праца.

У ёй не такі падыход, як звычайна ў баях,
Тут думаць належыць усім, не адным
камандзірам.
А што назіраем? Паўсюль —
падхалімства і страх!
Галовы сагнуты ў цывільных і ў тых, што
ў мундзірах…

Наконт вечнай місіі тысячы ўведзены
ў зман,
Хоць ёсць — муж і чын.
Дык у чым жа, прабачце, прычына?
Лісліўцаў, падлізаў, пранырaў у нас —
акіян,
Куды ж пахаваліся, зніклі, прапалі
мужчыны?

Ахова жанчыны, сям'і, волі ўсіх —
за табой,
Сумленне і мужнасць — такая
мужчынская мантра.
Якая там «честь» можа быць
у бязмоўных рабоў,
Якія прывыклі выконваць любыя каманды?

Паменей — страляць, а паболей —
любіць і ствараць,
Нам нельга душою купляцца на шал
і спакусы.
Спадніцы таксама нявартa, сябры,
прымяраць,
Бо мы — не шатландцы, а ўсё ж,
як ніяк, — беларусы…

Праблемы маралі растурзалі існасць
даўно,
Але наш пароль застаецца, і ён —
назаўсёдна…
Мужчыны Айчыны,
Давайце мы зробім адно:
Усе як адзін абаронім уласную годнасць!

12. Перад далёкай дарогай

Нямала спазнаў за жыццё ў белым свеце,
Злічыць немагчыма, што меў
на прыкмеце.

Але непазбежнасці крок не змаўкае,
Спрадвеку ўсё зменліва перацякае:

З'яўленне, здзіўленне, чаканне, утрапенне,
натхненне, сталенне, прызнанне,
трыванне,
зачараванне, каханне, змаганне,
маўчанне.

Я вас пакідаю з адзінай умовай:
Спыніце эксперыменты над моваЙ!

З усмешкай кажу падчас развітання,
Найбольш мяккі знак патрабуе —
Каханьне.

Няма без яго чысціні і пяшчоты.
Астатняе ўсё адкладаю… на потым.

13. Ліст з-пад шыбеніцы да нарачонай

Тут балючымі словамі назаўсёды
пазначана:
З любові і кахання нараджаецца нацыя.

Усё ў яго жыцці — пяшчотнае і суровае,
Хоць кароткае, але сапраўднае,
без падману.
Беларусь мужыцкая, Марыся
чарнабровая —
У Кастуся Каліноўскага было дзве
каханых.

Над вёскамі, гарадамі, палямі і пожнямі
Ліст ляціць, каб Айчыне малітву святую
выдаць,
Каб да канца зразумелым і блізкім стаў
кожнаму
Пад пятлёю душы змагара той апошні
выдых:

«Марыська чарнабрэва, галубка мая,
Гдзе ж ся падзела шчасьце і ясна
доля твая?
Усё прайшло, — прайшло, як бы не бывала,
Адна страшэнна горыч у грудзях застала.

Калі за нашу праўду Бог нас стаў караці
Ды ў прадвечнага саду вялеў прападаці,
То мы прападзем марна, но праўды
ня кінем,
Хутчэй Неба і шчасце, як праўду, абмінем.

Не наракай, Марыся, на сваю бяздолю,
Но прыймі цяжкую кару Прадвечнага
волю,
А калі мяне ўспомніш, шчыра памаліся,
То я з таго сьвету табе адазвуся.

Бывай здаровы, мужыцкі народзе,
Жыві ў шчасьці, жыві ў свабодзе.
І часам спамяні пра Яську твайго,
Што згінуў за праўду для дабра твайго.

А калі слова пяройдзе у дзела,
Тагды за праўду станавіся сьмела,
Бо адно з праўдай у грамадзе згодна
Дажджэш, Народзе, старасьці свабодна».

Пасля гэткіх слоў як можна
душой не скранацца нам?
З любові і кахання нарадзілася нацыя.

14. Ніколі!

Даўно маўчыць народная сям'я…
Чаму ты не выходзіш? Выйду я!

***

З народзінамі і вяселлямі
Гісторыя тэчцца паволі.
Усё ў небыццё пераселіцца,
А воля народа — ніколі!

Хай чухае здраднік патыліцу,
Насыпле на пяты нам солі…
Усё праз гады долу хіліцца,
А сцяг, што лунае, — ніколі!

Жывем зноўку святамі, буднямі,
Дзе сплаў весялосці і болю.
Хоць многае хутка забудзецца,
А дух наш паўстанцкі — ніколі!

***

Заварушылася народная сям'я…
Чаму ты не выходзіш? Выйду я!

15. Пароль

Не спыніцца час сяўбы, малацьбы,
За праўду бой — вечны,
І так — год за годам…
Ды кім бы ў жыцці, беларус, ты ні быў,
Самім сабой заставайся заўсёды.

Наш вечны пароль у любую пару
Пакліча душу стаць жывой і нядрэмнай:
— Каго любіш?
— Люблю Беларусь!
— То ўзаемна!

30 красавіка — 20 траўня 2020 года

Баявік

Алесь БЫЧКОЎСКІ

Гэтага скурчанага чалавека Сяргей убачыў у Доме састарэлых. Чалавек ледзь дыхаў, выклікаў адно жаласлівыя пачуцці і казаў усім, што яго завуць Валодзька, і пры гэтым разгублена лыпаў вачыма, у якіх, здавалася, назаўсёды пасяліліся няўпэўненасць, сполах, нават жах, замірэнне, асуджанасць і фаталізм.

Валодзька днямі сядзеў на канапе, ледзь варушыў языком, было бачна, што яму, з’інваліджанаму, маўленне цяжка даецца. Дый бадай не толькі маўленне: праблема назіралася і з хуткасцю мысленчых працэсаў.

Валодзька ніколі не развітваўся са старым капелюшом і зацёганым пінжаком.

Евангельская царква, што апякала Дом састарэлых, прывозіла шмат аддзення з гуманітарнай дапамогі. Дасталася і Валодзьку. Аднак адмаўляцца ад пінжака з капелюшом ён не хацеў. Ну і хай, ніхто і не адбіраў. Праўда, уразіла Сяргея іншая акалічнасць: Валодзьку было далёка да старасці. Ён відавочна маладзейшы за асноўны кантынгент пакінутых дзецьмі альбо наогул бяздзетных нямог, дзядуль і бабуль, а ўжо — тут. Валодзька перасоўваўся ў прасторы з дапамогай драўляных мыліц, якія ў тых мясцінах часам мянуюцца «кавёламі». Рухаўся толькі ў выпадках крайняй неабходнасці: у прыбіральню ці калі няўмольна свярбела пакурыць. Тады ён з крэхтам падымаўся і ценню-зданню сунуўся, шоркаючы ступакамі ў тэпцях, стукаючы кавёламі па паркету доўгага калідора да дальняга вакна, каля прыбіральні, дзе ўзімку дазвалялася выпаліць адну-дзве цыгарэты за дзень. Наогул паліць было забаронена правіламі, але персанал рабіў паблажкі, бо ўсе добра разумелі, прасякнутыя спагадай, што іншых забаў і радасцяў у Валодзькавым існаванні больш не існуе і не прадбачыцца. Канешне, для праформы папярэджвалі, што паліць шкодна. Словы «для здароўя» тактычна прапускаліся ў дадзеным выразе, бо здароўе і Валодзька неяк не спалучаліся разам.

І Сяргей зацікавіўся, што гэты чалавек тут робіць ды як апынуўся сярод старых.

Дом састарэлых месціўся кіламетраў за дваццаць ад райцэнтра, амаль на мяжы з суседнім раёнам, у сціплай вёсачцы, з шэрагу тых, якія мянуюцца перспектыўнымі ўсё часцей на паперы. Двухпавярховы будынак з белай цэглы, узведзены яшчэ за даўнім савецкім часам, адзінока застыў на акраі вёскі, атачаўся высокімі елкамі і сасёнкамі падступіўшага ўсутыч леса, а ўлетку, як гэта звыкла кажуць, патанаў у зяленіве. І не было асабліва каму гэты лес прарэдзіць, каб не замінаў сонцу свяціць у вокны. Але і не скардзіўся ніхто — хваёвыя пахі прыемна напаўнялі пакоі. Асабліва гэта патрабавалася там, дзе дабывалі век ляжачыя старыя.

Валодзьку забралі сюды глыбокай восенню. У горадзе скалечаны чалавек жыў адзін у прыватным сектары ў старой драўлянай хаце і не мог нарыхтаваць на зіму дроў. У сацыяльныя службы своечасова не звярнуўся, і калі ў верасні набраў нумар «гарачай лініі», пытанне адразу ж узялі на кантроль. Везці інваліду гатовыя дровы выглядала бессэнсоўным, бо хата знаходзілася ў аварыйным стане і патрабавала сур’ёзнага рамонту. Таму і прызначылі Валодзьку ў Дом састарэлых на адну зіму «ў парадку выключэння».

У Дом састарэлых Сяргей прыехаў разам з баптыстамі, з якімі сябраваў. Угаварылі наведацца разам, падтрымаць, аказаць дапамогу духоўную і матэрыяльную хворым і самотным людзям. У першы ж візіт ад убачанага Сяргей так расчуліўся, што пасля накупляў цэлую торбу печыва з цукеркамі ды шакаладнымі батончыкамі і даставіў другім разам, раздаў тутэйшым насельнікам і адчуваў шчымлівае шчасце, назіраючы, як удзячныя старыя ўзрадаваліся салодкім пачастункам. Як дзеці!

Пра Валодзьку ж у гэтым перадапошнім прытулку расказвалі так: да інваліднасці любіў выпіць і з кім-небудзь пасварыцца. Дый Валодзька і сам не ўтойваў падрабязнасці, калі тлумачыў прычыны калецтва. Нарваўся аднойчы на гэтакіх жа аматараў выпіць і пасварыцца. Добра, што выжыў яшчэ. Валодзька вохкаў на канапе і шморгаў носам…

І на Сяргея раптам без дай прычыны наплылі дужа даўнія ўспаміны, яшчэ са школы. Жыў у іхнім двары задзірысты хлопец, якога ўсе звалі Воўчык-баявік і які вучыўся ў той жа школе, што і Сяргей, толькі вышэй на два класы. Воўчык быў здаравіла, дужым, як конь, і меў занадта падазроны, дурны і задзірысты характар. Нікому не даваў праходу. У меншых ды маладзейшых за сябе вымагаў дробязь, цыгарэты і жуйкі, з аднагодкамі вёў сябе пагардліва, са старэйшымі неўтаймавана-нахабна. У школе настаўнікі цягнулі за вушы з класа ў клас, каб незнарок на другі год не пакінуць. Спадзявацца хутчэй выпхнуць пасля дзявятага класа ды збавіцца ад падобнага вучня таксама не выпадала: сітуацыя ўскладнялася тым, што бацька Воўчыка быў начальнікам міліцыі. Ого ж! Тут асабліва не паспрачацца. Сяброўства Воўчык вадзіў з гэтакімі ж цяжкімі на характар баўбэлкамі.

У другой палове васьмідзясятых на хвалі перабудовы аднавілася мода на ўсходнія адзінаборствы, і тут на тую бяду ў тэлепраграме «Вакол свету» пачалі кароткімі ўрыўкамі раз на тыдзень паказваць мастацкую стужку пра кітайскіх паслядоўнікаў Бадхідхармы. Вось тут ужо дурня было не суняць, круціў нагамі, махаў рукамі, выдаваў горлавыя гукі, не раўнуючы як адэпт японскага клана Адзуну. У сённяшні век школьныя псіхолагі, сацыяльныя педагогі, напісалі б: хлопчык з сіндромам дэфіцыту ўвагі. А тады не, завялі Воўчыка-баевіка ў адпаведную секцыю, дзе юнакі нагамі месяць баксёрскую грушу, адціскаюцца ад падлогі на пальцах і бегаюць крос. Наведаўся Воўчык на дзясятак заняткаў дый вырашыў: годзе ўсходніх навук, пара завязваць, і так ведае ўсё, што можна. Набрыняў проста неўтамаваным пыхай. І не прамінаў ніводнага моманту, каб не прадэманстраваць у школе ці ў двары свае спрыт і майстэрства біцца нагамі. І ніхто не даваў рады, бацька ж начальнік самі ведаеце дзе.

Аднойчы, ужо пасля выпускнога, Сяргей шпацыраваў з аднакласніцай Томкай, праводзіў дадому. Канец ліпеня, вечаровыя прыцемкі, размовы, хто куды збіраецца паступаць. Томка лагодна пасміхалася, «рабіла вочкі», затым узяла Сяргея пад руку. І было надзвычай прыемна ад апанаваўшых пачуццяў.

Людзям на схіле жыцця важна даць адчуванне падтрымкі, натхненне. Але натхненне ў чым? Вельмі многія з гэтых старых праклінялі лёс і скардзіліся, як ні дзіўна, на Бога

У нейкі момант Сяргей вырашыў закурыць, дарослы ж ужо, можна. Дастаў цыгарэту з пачка «Мальбара», іх на той момант ужо прадавалі ў шапіках, уставіў у зубы, палез па запальнічку ў кішэню. І тут раптам зніадкуль матэрыялізаваўся Воўчык, нібыта нячыстая сіла прынесла. Сяргей і не паспеў нават як след напужацца, як Воўчык махам нагі спрытна выбіў цыгарэту з зубоў Сяргея. Варта зазначыць, здзейсніў тое па-майстэрску, нават не дакрануўся абуткам да твару, толькі мысок кеда ліха са свістам праляцеў перад самай насапыркай. Сяргей знямеў і разгублена залыпаў вачыма. Воўчык нахабна загыгыкаў і прамовіў: «Мінздраў папярэджвае: паленне шкодзіць здароўю». І ўсім выглядам дэманстраваў: глядзіце, які я здольны.

Да слова, Воўчык з дзяцінства адчуваў асалоду, прыніжаючы іншых, слабейшых за сябе. Усе тое ведалі. Вось і цяпер дваровы асілак меў яўны намер пакуражыцца, паздзекавацца з выбранай ахвяры. Ад яго патыхала потам, мачой і яблычным чарнілам. Але тут Томка выйшла наперад і сказала прама ў нахабны твар: «Дэбіл ты, Воўчык». Нападніка нібыта аблілі вадой, ён неяк адразу зніякавеў. Мо ўсё ж трохі паразумнеў ды нешта ўсвядоміў? Аднак вечар быў безнадзейна сапсаваным. Томка папрасіла Сяргея далей не праводзіць і растварылася ў сутонні. Сяргея ж апанавалі крыўда, горыч, поўная бездапаможнасць; ён яшчэ доўга стаяў, глядзеў услед аднакласніцы.

Пасля на Воўчыка ўсе неяк забыліся. Па-першае, «баевіка» нарэшце забралі ў армію, бацька не змог адмазаць, бо страціў пасаду. Па-другое, усе раз’ехаліся потым, хто куды. І згаданы эпізод выпетрыўся з памяці, зацерся і ніколі не выплываў.

…Убачыўшы жменю цукерак, якія Сяргей высыпаў у падстаўленыя далоні, Валодзька расчуліўся, скрывіўся, ледзь не заплакаў. Сяргей адвярнуўся, каб не бачыць тых слёз. Інвалід пахліпаў, акуратна пераклаў цукеркі ў кішэню зацухмоленага пінжака, затым падняўся, абапіраючыся на кавёлы, і папрасіў Сяргея пастаяць разам з ім каля вакна. Была ўжо вясна, сярэдзіна красавіка, і знаходзіцца Валодзьку ў прытулку для састарэлых заставаліся лічаныя дні, пра што ён не прамінуў уголас абвясціць. Інваліднасць была ўжо бадай пажыццёвай. У той дзень, калі Валодзька ўчыніў п’яную бойку, дэманструючы задзірыстасць і непрымірымасць, яму добра натаўклі ў карак, адбілі вантробы, пераламалі абухом ногі, выклікалі сатрасенне мозга і шматколькаснае ўнутранае кровазліццё. Амаль месяц правёў у рэанімацыі, пасля палову года праваляўся ў хірургіі, затым год яшчэ рэабілітоўваўся. Урачы ціха дзівіліся ды рукамі разводзілі — пасля падобнай мясарубкі ды з набытай нізкай дягназаў людзі, як правіла, жывуць не доўга. Але Валодзька выжыў, ачуняў, акрыяў. Хоць назаўсёды страціў здольнасць нармальна размаўляць і хадзіць.

Каля вакна Валодзька панаракаў на мінулае, пашкадаваў, што нельга час павярнуць назад. Затым выцягнуў пачак папярос, дрогкімі пальцамі ўзяў адну, уставіў у вусны, прыкурыў ад запалкі, зацягнуўся, выпхнуў струмок едкага дыму. Сяргей кашлянуў, бо не паліў ужо даволі даўно. Збоку адчыніліся дзверы, паказалася жанчына, медработнік.

— Што за свавольства зноў? — ці то абурылася жанчына, ці то прытварылася, што абурэецца. — Мінздраў папярэджвае, у апошні раз!

Яна павіталася з Сяргеем і, цокаючы абцасамі, шпарка пакрочыла ў процілеглы бок калідора. Нібы маланка выцяла Сяргея. Менавіта ў тое імгненне ў падрабязнасцях і ўсплыў у памяці той забыты эпізод. Падалося, што медработнік — гэта і ёсць тая самая Томка, якую ён праводзіў цёплым ліпеньскім вечарам дваццаць гадоў таму. І абрысы знаёмыя, і голас падобны. Хаця ці можа падобнае здарыцца насамрэч? Ці ёсць месца ў жыцці падобным супадзенням на мяжы цуда? Не, тое наўпрост гульня фантазіі. З Томкай не бачыўся з тае пары. Ніводнага разу за два дзесяцігоддзі. Нават не ведаў, ці жывая.

А Валодзька неяк сціснуўся, спахмурнеў, адвярнуўся. Дакурыў, расціснуў асмалак у бляшанцы з-пад кавы, якая прытаілася ў куце падваконня. Сяргей зірнуў на мабільны тэлефон, колькі там ужо гадзін. Баптысцкія браты, мабыць, ужо правялі свой «экшн», дзеля якога ехалі. Сяргей менаваў падобныя вылазкі евангельскіх вернікаў «экшнамі». Ну ці пасядзелкамі. На іх браты-вернікі распавядалі пра Хрыста Збаўцу і спявалі песні. Старым было ў радасць таксама паспяваць і паслухаць. А хто яшчэ сюды прыедзе, апрача машыны з прадуктамі ды якой планавай праверкі? Каму яшчэ патрэбныя гэтыя людзі? Дзеля справядлівасці варта зазначыць, што прыязджаў яшчэ і бацюшка. Ну і дзякаваць Богу. Людзям на схіле жыцця важна даць адчуванне падтрымкі, натхненне. Але натхненне ў чым? Вельмі многія з гэтых старых праклінялі лёс і скардзіліся, як ні дзіўна, на Бога, што выклікала зразумелую рэакцыю баптыстаў і бацюшкі. Ну, падумайце, хіба гліна можа пытацца ў Ганчара, навошта з ёю так? Так трэба. Усяму адшукаецца тлумачэнне, калі разабрацца…

Сяргей вось так разважаў і адчуваў, як Валодзька пакутуе знутры, быццам збіраецца нешта сказаць і ніяк не набярэцца смеласці.

— Сяржук, ты мяне пазнаў? — нарэшце выціснуў Валодзька.

Доўгае маўчанне, цішыня. Зноўку вельмі ярка намаляваўся ўспамін пра той даўні ліпеньскі вечар. Нібыта невядомая сіла наўмысна выпіхвала са сховішчаў памяці драматычныя кадры. Няўжо Валодзька — гэта той самы Воўчык-баявік? Сяргей уздыхнуў і апусціў на імгненне вочы. І не здолеў вымавіць гуку і даць веры.

— Вось і добра. І добра. І добранька.

І інвалід Валодзька, у якім, хоць страляй, а ні за што на свеце не пазнаць таго былога здаравілу, коратка прамовіў: «Даруй за былое» і, шоркаючы скурчанымі нагамі, стукаючы кавёламі па старым паркеце, пацёгся ад вакна, у глыбіню будынка да звычайнай канапы.

А Сяргей так і прастаяў у застылым здранцвенні, пакуль голас сябра не вывеў яго з летаргічнага стану і паставіў перад фактам, што пара збірацца, яны адпраўляюцца назад у горад.

«Купалінка» як паслявыбарчы гімн

Упершыню ў шматгалоссі сёлетніх пратэстных шэрагаў Менска-Мінска мы пачулі яе 13 жніўня.

Фота www.tut.by

У вечары таго дня некалькі дзясяткаў жанчын сабраліся ля помніка Якубу Коласу і запялі не чаканую ў той момант «Пагоню» альбо баявы марш «Мы выйдзем шчыльнымі радамі», і не рэлігійны гімн «Магутны Божа», і не «Муры» з іх надзённым рэфрэнам «Прагнеш свабоды, то бяры», і нават не бясспрэчны адраджэнскі хіт Лявона Вольскага «Тры чарапахі». Палілася ж над пляцам лірычная «Купалінка». Яе журботныя словы і журлівая мелодыя ніяк, здавалася б, не пасавалі мітынговаму настрою, і тым больш узгаданым на мадэрновых рытмах маладым галасам пратэстоўцаў.

Назаўтра, 14 жніўня, «Купалінка» разлеглася па наваколлі магутным рэхам прафесійных выканаўцаў. Ад раніцы яе акапэльна праспявалі артысты Беларускай дзяржаўнай філармоніі, а ўдзень у суправаджэнні аркестра опернага тэатра над Траецкаю горкай залунаў магутны барытон маладой зоркі Іллі Сіўчукова. Ад 19 жніўня амаль месяц апоўдні ля зачыненых дзвярэй Купалаўскага тэатра «Купалінку» разам з усімі ахвотнымі выконваў Спеўны сход Сержука Доўгушава. А з 20 жніўня пад скрыпку Тацяны Грыневіч яе штовечар спяваў шматтысячны хор на пляцы Незалежнасці. Па суботах жа і нядзелях «Купалінка» асвятляла твары сотняў тысячаў удзельнікаў пратэстных маршаў.

Чаму ж менавіта гэтая песня стала паслявыбарчым народным гімнам?

Адказ, мяркую, трэба шукаць там, дзе ёсць і адказ на іншае пытанне: чаму так хутка і рашуча народ узняў забаронены праз цэлае стагоддзе нацыянальны сцяг, правёўшы тым самым народны рэферэндум па сімволіцы. Прага чысціні і сапраўднасці адразу ж знайшла і адпаведны музычны сімвал.

«Купалінку» за савецкім часам называлі фальклорнаю песняй. Але насамрэч музыку яе стварыў Уладзімер Тэраўскі, а народныя словы апрацаваў Міхась Чарот. І кампазітар, і паэт былі забітыя камуністычнай уладай. Імёны іх як «ворагаў народа» згадваць не дазвалялася. Але забараніць іхні твор антынародная ўлада не змагла. Толькі ўклала ў вусны фальклярыстаў, маўляў, гэта песня пра маладую дзяўчыну, якая на Купалле шукае сваё каханне.

Насамрэч "Купалінка" – як і кожны іншы сапраўдны шэдэўр – у сваёй простасці хавае велізарны ўнутраны падтэкст. Давайце ўслухаемся:

– Купалінка-купалінка,
Цёмная ночка...
Цёмная ночка, дзе ж твая дочка?

Зачын песні гучыць ад імя кагосьці невядомага да Купалінкі, якая, як бачым, зусім не дзяўчына, а цёмная ночка. І менавіта ў яе, цёмнае ночкі, хтосьці пытаецца, дзе ж яе дочка.

Далей адказ ночкі:

– Мая дочка у садочку
Ружу, ружу поліць,
Ружу, ружу поліць,
Белы ручкі коліць.

Высвятляецца, што дочка не таямнічую Папараць-кветку ў змрочным лесе шукае, а ў садзе ўзгадоўвае ружу. Пры гэтым яна добра разумее, што перш чым наталіцца далікатным харaством і водарам, ёй давядзецца шмат чаго зазнаць. Але дочка рупна ўзгадоўвае кветку мары. Нават вяночкі з яе ўжо звівае. Хоць і ведае, што вянок з ружаў – гэта не толькі прыгожыя кветкі, але й калючыя шыпы. Амаль Хрыстовы цярновы вянок, ад якога дочка ночкі не адмаўляецца і тады, калі ад болю не ў сілах стрываць горкіх слёз:

Кветачкі рвець, кветачкі рвець,
Вяночкі звівае,
Вяночкі звівае,
Слёзкі пралівае.

Фінал песні адкрыты. Як і фінал цяперашняй поствыбарчай сітуацыі. Краіна – цёмная ночка. Яе дачка, дакладней, тысячы і тысячы дачок, якія прагнуць выйсці з ночы да святла, ужо ўзгадавалі кветкі, сплялі вянкі, але з-пад іх па прыгожых світальных абліччах цячэ кроў. Што будзе далей? Пытанне без адказу.

– Купалінка-купалінка,
Цёмная ночка...
Цёмная ночка, дзе ж твая дочка?

Бясконца насіць крывавыя вянкі нават самыя цярплівыя знясільваюць. Апошні раз прыціснутыя чорнымі амбаламі да нейкае глухое сцяны жанчыны спявалі «Купалінку» 19 верасня. З таго азвярэла «хапунскага» вечара і на пляцы Незалежнасці яна тысячагалосым хорам больш не гучыць. На штотыднёвых маршах у гнаных бястварымі бандытамі пратэстоўцаў што раз паскараецца крок. І не стае ўжо дыхання, каб подбегам зацягнуць на ўсю моц улюбёную песню.

Раздроблены амапаўскімі дубінкамі на лакальныя вакальныя групы шматтысячны хор то тут, то там рэхам адгукаецца ў вечаровых восеньскіх дварах. Туды на падмогу завітваюць барды і рокеры. Пад іх рытмы лёгка таньчыць, саграваючы сподзеў на вясновае светлае ранне.

А каларатурнае сапрана галасоў выбітных дачок цёмнае беларускае ночы цяпер напоўніцу гучыць у высокіх залах міжнародных дэмакратычных інстытуцыяў. Іх чуюць. Імі захапляюцца. Іх натхняюць. І мы верым, што неўзабаве знойдзем адказ на галоўнае пытанне беларускага народнага гімна.

Валянціна Аксак

Плошча сцягакрылая

Ад Мар'яна, назіральніка на П...ім выбарчым участку 9 жніўня 2020 года

Бачу фон: грамаду рабую.
І во тых, хто ахалуелі,
Хто засеў на маральнай мелі
І народны выбар рабуе.
Да дзвярэй сумленнем штурхае
І вачыма мне ў плечы ззяе;
Адчуваю апёк на целе.
Ай, як жарсна ахалуелі!

Разыходжанне ў працэнтах

Ноч. На сметніцы: «Тры працэнты —
Сашу!» — высвеціўся радок.
Ты не спаў, падсвільскі браток?
Сашу ж — «восемдзесят працэнтаў».
...І Мар'ян ідзе ў сельсавет —
Пашукаць той выбарчы след,
Дык жа — во якая пацеха:
Галасоў згубілася й рэха.

Досвед з вакна тэлебачання

Сілы вобразу не знаходжу.
Сілай творчай — бы не валодаю.
Аднасельцы казеляць вочы,
Нібы розум іх пад калодаю,
Бо спяшаюцца агарошыць:
«Гэта не АМАП, не міліцыя —
Апазіцыя! Апазіцыя!
Чулі? Купленая за грошы!
Лукашэнка трымаецца!»
У суседкі словы, як вошы,
Распаўзаюцца, распаўзаюцца.
І мая адгадка не страчана:
Досвед той — з вакна тэлебачання.

Плошча адчула крок

Зло і дабро — ёсць двое,
Супрацьстаяльных строем
На паралелі строгай.
Дабро кіруецца Богам.
Дабро не кідае камень,
Дабро стралу не пускае,
Дубінкаю не махае,
Словам гучыць — не рукамі.
Дабром кіруецца зрок,
І плошча адчула крок...
А чым кіруецца зло?
Ягоная дзея — злом.
Ягоная дзея — зман,
Хлусня, у вочы туман.
Сцвярджаецца перамога
Крывёй — уладнай дарогай.

А ў тваім двары...

А вось Чэсеў стрыечны брат
Скіраваў пачуцці ці ўлад?
Усміхаецца спанталычана.
І настрой ягоны казычу я
(Пакарміць ката́ стаўлю міску):
«Кажаш: «Неціхоты у Мінску»?
Сын жа твой... працуе ў міліцыі?
А ў тваім двары — апазіцыя...».

Чый дух?

Аўтазакі. Выгляд невясёлы
Каля сцен Чырвонага касцёла.
Турнікеты страху ля касцёла,
Маскарад аховы навакола.
Чый жа ён ахоўвае тут дух —
Прыхажанаў стрымлівае рух?
І світанак сніць якую бітву,
Як бабулі крочаць на малітву?

Эдвардзе, падкажы...

Эдвардзе, які малітву ўзнёс
Разам з храмам, для святой любові,
І тым самым Госпаду прамовіў
Пра непарушальны веры лёс —
Падпарадкавальны толькі Богу —
Ты адтуль нам падкажы дарогу:
Як прасіць у Бога абароны —
Збавіцца ад віруснай кароны.

Два словы з плошчы — закон

За тых трывожна, хто целам —
Перад сцяной звар'яцелай.
Мо і за іншых, каму бязрозна,
Калі ім каяцца — рана ці позна —
Тут, на айчынна-цвёрдай зямлі,
Дзе некалі ўсмешкі зніклых жылі...
Дык потым зніклых тых не шукалі.
Пытанні горкія выраслі.
Дубінкі, раптам, як засвісталі —
Дык на пытанні і адказалі?
Не марна вуліцы, плошчы ў хвалях.
Не марна плошча тут — адно цела,
Чырвоным болем на плыні белай.
На плошчу горад плыве, плыве,
Шматмоўны горад кажа: «Жыве!..».
У спела-восеньскую пару
Жыве саспелая Беларусь.
Не пустазельная — ураджайная,
Да праўды голасам узвышальная.
Два словы горада — ёсць закон!
З шырокіх вуліц, з вакон, з вакон...
З крыві на асфальце, на траве,
Звон раздаецца: «Жыве! Жыве!».
Шматмоўны горад гучыць: «Жыве!..» —
Такі во духу яго павеў:
Адзіны сцяг і адзіны рух,
Адзіным сказам з'яднаны дух
(Праз іншы дух пра любоў не хлусь!).
Зноў плошча кажа: «Жыве Беларусь!»

Плошча сцягакрылая

Плошча захапленне выклікае.
Бачу, сцягакрылая якая!
Плошча сёння людна-маладая;
Вуліца-рака ў яе ўпадае.
Плошча аднадушная суцэльна —
Супярэчыць ніве пустазельнай —
Узаемна стрункі кожны колас.
Плошча ўвасобілася ў голас.
Плошча сцягакрылая гамоніць.
Ёй не страшны вірус у кароне.
У пагоню, голас! У пагоню!
Аб'яві: «Хлусня сканала сёння» —
Б'ецца ў чарнавірусным бяссіллі —
Чарнамаскі горад скалясілі.
Часам люта зброяй адмахалі...
Дык жа плошча пашырэла ў хвалях.
Аж «браты-славяне» не чакалі
Гэтакай «сваяцкай» вольнай хвалі.
Ззяе, несупынна напльівае.
Яркая ў двух колерах, жывая!
Хоча быць яна сама сабою.
І зусім не з кім не прагне бою.

Пачуў... убачыў...

Святло ты нёс, а бліжні быў няўдзячным?
Даруй яму — варожасці не май,
Бо ён ад нецярплівасці бядачай
Паверыў абяцанню: «Хуткі рай».
Не меркаваў, хоць кажуць: «Памяркоўны».
Ён пажыццёва створаны — чакаць
І ад зары і да зары маркоўнай
Сцяжынкі іншай руху не шукаць —
Глядзець пад ногі... як пакажа след.
І тут пачуў ён слова: «Дармаед!» —
І адарваў ад сцежкі вузкай вочы...
І апынуўся бліжні твой на плошчы:
Ля аўтазакаў, ворагаў у форме?..
Убачыў тых, хто б'е, каго ён корміць...

Памнажай!

Год высакосны для кагосьці костны.
Аж касталомны... пад матыў: «Сыходзь!».
І бель-чырвона-беллю ззялі кросны
Духоўныя, аж адчувала плоць.

Улетку проста здаўся нейкі гудзень.
Яшчэ і жнівень сном не каласіў.
Зародак мары ўзнік; дык потым людзі
У Бога сталі мудрасці прасіць.

І во ўжо жыта тое час малоціць.
Зярністы атрымалі мы ўраджай...
Не дапусці гнаць яго ў балоце,
Дух плошчы! Шматгалоссе памнажай!

Марыя Баравік

«Дзень мінулы, дзень наступны»

Развагі пра аповесць Лідзіі Арабей

Дасюль вядуцца спрэчкі, ці можна (і ці варта) разглядаць тэксты, напісаныя жанчынамі, у якасці самастойнай галіны літаратуры. Тэрмін «гендар» быў у свой час уведзены ва ўжытак для асэнсавання сацыякультурных канструктаў «мужчынскага» і «жаночага» (насамрэч незалежных ад полавай прыналежнасці).

Варта заўважыць, што вылучэнне «жаночай прозы» падразумявае не падзел літаратуры на «мужчынскую» і «жаночую» — а, хутчэй, пашырэнне тэматычнай і стылістычнай разнастайнасці белетрыстыкі за кошт творчых індывідуальнасцяў жанчын.

На сёння многімі даследчыкамі «жаночая проза» прызнаецца як асобны літаратурны феномен. Такія творы яднае некалькі фактараў: аўтар-жанчына, жаночы персанаж і адпаведная праблематыка: яскравы акцэнт на жаночым лёсе, погляд на рэчаіснасць з пункту гледжання жанчыны.

Аповесць Лідзіі Арабей адпавядае ўсім гэтым фактарам. Галоўная гераіня аповесці, сціплая супрацоўніца рэдакцыі Таня, — чалавек з няпростым лёсам. Аўтар падымае актуальную і на сёння тэму маці-адзіночкі, спецыфікі выхавання дзіцяці ў няпоўнай сям'і. Будні Тані дзень па дні (адсюль і назва аповесці) разгортваюцца перад чытачом. Мы бачым і яе працу, і паходы па магазінах, дамашнія клопаты, увогуле ўвесь небагаты побыт (з зарплатаю «трохі болей за сто рублёў). А таксама — успаміны пра каханне да жанатага мужчыны, бацькі Танінага сына, Сяргея Кірылавіча.

Твор адкрывае трагедыя Танінай сям'і: маленькі Сашка разам з прыяцелем улез на склад кінастудыі. Разам з сябрам «яны збілі замок, залезлі ў склад і набралі ракет, дымавых шашак». Таня ў роспачы нават падумвае пакараць сына фізічна (чаго раней ніколі не рабіла: «у хаце няма рэменя, няма мужчыны, і няма рэменя…»). Для яе страшная не пагалоска пра прывод сына ў міліцыю, не штраф у сто рублёў, непамерны пры яе небагатых заробках «падручнага ў літаратараў», але адчуванне, што нечага не змагла ўкласці ў сэрца дзіцяці.

— Я сёння наогул як вар'ятка, што як вырасце злодзеем, трапіць у турму, мне тады застанецца адно — рукі на сябе налажыць…— прызнаецца гераіня сяброўцы Любе.

Для Тані яе магчымая няўдача як маці — не проста няздольнасць выканаць «жаночую» функцыю, умоўнае «прызначэнне» жанчыны. Для гераіні гэта хутчэй азначае яе непрыдатнасць у якасці чальца сям'і, яе няздатнасць несці адказнасць за маленькага чалавека, за свой колішні выбар не проста прывесці дзіця ў свет, не проста карміць ды апранаць яго, але і выхаваць чалавекам, нават без якога-кольвек удзелу біялагічнага бацькі.

Апошняга Таня разглядае як ідэал калі не чалавека, то мужчыны: «у цвёрдых вуснах, у разумным позірку адчувалася сапраўды мужчынскае, дужае і прываблівае». Цвёрдасць учынкаў ёй хацелася б бачыць і ў сыне, але, як прызнаецца гераіня сама сабе падчас роспачных разваг, «Саша бязлітасна падобны на яе — такі самы мяккацелы кісель».

Мяккасць характару, якая стэрэатыпна лічыцца жаночай рысай, сапраўды ўласціва Тані. Яна не схільная адстойваць свае пазіцыі ані на працы, ані ў жыцці. Нават тады, калі ёй самой хацелася б выказацца цвёрда і рашуча (як у эпізодзе з Сашкам, якога яна забрала з міліцыі), Таня не здатная гэта зрабіць, марна спрабуе ўздзейнічаць словамі, ідзе за ўласнымі эмоцыямі: яна «не ведала, што гаварыць і ці трэба гаварыць».

Эмацыйнасць, уразлівасць гераіні — амаль дзіцячыя. Скажам, галоўнага рэдактара, свайго непасрэднага начальніка, яна бачыць прыблізна так жа, як вучань малодшых класаў — суровага настаўніка, спрабуе «знайсці дарогу да яго сэрца». Субардынацыя ўвогуле прыгнятае яе, заўвагі па матэрыялах, хай і слушныя, падаюцца ёй недастаткова карэктнымі: «Але мог бы сказаць мякчэй… Не так сурова і холадна…». Інфантылізм, уласцівы гераіні, мяккасць характару, няздатнасць акрэсліць свае асабістыя межы прыводзяць да замінак у кар'еры. Напрыклад, яна не можа скласці просьбу наконт тэлефона ў кватэры або прапанаваць сваю кандыдатуру для павышэння, нягледзячы на прафесійны вопыт і стаж працы ў рэдакцыі. Старанна зацiснутыя эмоцыі, вырываючыся вонкі, кіруюць жыццём гераіні, нягледзячы на яе спробы рацыяналізаваць свой побыт, нягледзячы на негатыўны папярэдні вопыт: «Яна, як закахаецца, то траціць галаву, для яе каханне — як хвароба».

Стасункі з жанатым чалавекам яна адразу, з першай жа прапановы ад Сяргея Кірылавіча сустрэцца, акрэслівае як «бесперспектыўныя». І ўсё адно пагаджаецца — можа быць, якраз праз інфантылізм і няздольнасць адмаўляць, можа быць, праз нізкую самаацэнку. А можа, і праз упэўненасць, што яе «наравоны ляжыць пад Курскам, Сталінградам». Драбочкі шчасця, якія Таня атрымлівае ад стасункаў з Сяргеем, даюць ёй сілы жыць далей. Але, у той жа час, гэтае «незаконнае» шчасце (асабліва пасля гібелі малодшага сына Сяргея Кірылавіча) дадае болей цяжару да комплексу віны, які фармуе галоўная гераіня. Яна сапраўды ўвесь час пачуваецца вінаватай — найперш праз неадпаведнасць прынятым у грамадстве нормам (стасункі з жанатым мужчынам, пазашлюбнае дзіця). Ёй «не стае сілы на барацьбу», хаця ўнутры, асабліва пасля судакранання з несправядлівасцю, з крыўдай ажываюць горкія развагі:

– Чаму мы такія добранькія?.. Чаму не можам сказаць у вочы нягодніку, што ён нягоднік, чаму, ведаючы, што ён нягоднік, падаем яму руку?

Комплекс віны жыве ў Тані «па інерцыі» — як «па інерцыі» жыве ў ёй і спадзяванне на лепшае, на заўтрашні дзень, што будзе лепшы ад няўтульнага сённяшняга. Характарыстычным тут з'яўляецца эпізод, калі гераіня, спяшаючыся ў час вярнуцца на працу, спрабуе дагнаць аўтобус: «Бачыла, што не паспявае, што аўтобус высадзіў пасажыраў, забраў новых, ужо і дзверы зачыніў, але яна ўсё бегла, хутчэй па інерцыі, бо спадзявацца не было на што. Мусіць, шафёр убачыў і ацаніў яе настойлівасць, бо міргаў паваротам, але не зрушваў з месца, а калі Таня дабегла, адчыніў ёй пярэднія дзверцы». Аўтар як бы падказвае: спадзяванні гераіні ўсё-такі могуць спраўдзіцца, што ў яе хопіць сілы на многае, нягледзячы ні на што.

Галоўнае — верыць. І з вераю ісці з дня мінулага ў дзень наступны.

«…ёсць людзі, якія ў маладосці засвоілі нейкія думкі, формулы і не перараслі іх, ці што, нясуць іх праз усё жыццё… Не таму, што яны засталіся верныя тым думкам, формулам, а таму, што не перараслі, інакай ужо думаць не ўмеюць…».

Маргарыта Латышкевіч, nlb.by

Івянецкі переразвон

Я ўпершыню даведаўся пра загадчыка кафедры, прафесара БДУ Эдуарда Іосіфавіча Збароўскага ў Авальнай зале Вярхоўнага Савета. Ён удзельнічаў у абмеркаванні законапраектаў, прысвечаных медыцынскай, сацыяльнай і прафесійнай рэабілітацыі хворых і інвалідаў. Пазней пазнаёміліся. Стаў цікавіцца яго навукова-публіцыстычнай творчасцю ў галіне медыка-сацыяльнай абароны жыцця чалавека (сацыяльная віталогія). У маёй бібліятэцы адметнае месца займаюць яго кнігі «Пошуку ісціны жыццё прысвяці», «Гаючая памяць продкаў», «Да ісціны і веры», «Чалавекам быць», «Этыка здароўя», «Чарнобыльскія пантэоны: сны і явы» і інш.

Значны спіс. Кнігі вартыя ўвагі, ці не так?

Ды за пяро я ўзяўся па той прычыне, што спіс гэты толькі што папоўніўся і папоўніўся незвычайным, нечаканым чынам: навуковец, універсітэцкі выкладчык выдаў кнігу вершаў. Так, менавіта кнігу вершаваных твораў. Пад адмысловай назвай: «Івянецкі перазвон: гаючай памяці канон».

Кнігу Эдуард Збароўскі прысвячае сваёй малой радзіме — Івянцу і Івянеччыне. На першым плане — гісторыка-філасофская, надзвычай дакументаваная паэма «Гаючая памяць мінуўшчыны».

Вось цудоўная вандроўка.
Ракаў, вёскі, Івянец…
Там кераміка, «Кароўка»,
А гісторыя — вянец.
Чатырнаццатым стагоддзем
Ён пазначаны, ён быў
Кірмашамі ў народзе,
І рамёствамі ён слыў.
Тры стагоддзі францыскане
Дабрачыннасць вучаць дбаць —
Касцёл велічны ў пашане,
Вучыць Бога шанаваць.
Водгук трох вузлоў шырокі,
Сем стагоддзяў зноў і зноў:
Шчасце — не багацце, скокі, —
Францысканская любоў.
Царква велічна ўзнялася
Тут, на плошчы, у наш час —
Шлюб вянчаць — яна знайшлася,
Каб агонь жыцця не гас.

Раздзелы паэмы маюць выразныя, асабліва падзагалоўкі тыпу: «Кліча Бог людзей да згоды», «Пераплецены эпохі, тэм нямала для разваг», «Дабрыня ў людзей на твары, бачна годнасць, гонар ёсць» і г.д.

Заснач яшчэ, што ў жанравых адносінах паэма мае месцамі адметны нон-фікшн.

Тэматычна і стылёва пераклікаюцца з паэмай вершы зборніка «Івянецкі перазвон…», у прыватнасці, такія, як «Малая Радзіма», «Івянецкія вяселлі», «Сямейны музей», «Хто ты без роду?», «Нацыянальная ідэя»…

Чалавек, сям'я, Айчына…
Толькі ў гэткай звязцы
Квітнець можа ўся краіна —
У жыцці, не ў казцы.

Тут залог агульнай справы —
На ідэі дбайнай,
Вартай гонару дзяржавы —
Быць нацыянальнай.
Пры асобе, дзе ў пашане
Сямейная згода,
Зможам быць апорай у стане
Роднага народа.

З цікаўнасцю, з вострым адчуваннем аўтарскага пранікнення ў тэму чытаем верш «Івянецкія вяселлі».

Ды мой аповед пра турботы,
Што пачынаюцца з суботы
І прадаўжаюцца ў нядзелі —
Пра Івянецкія вяселлі.
Вяселле тут — сапраўдны фэст
Для жаніхоў і для нявест.
Увесь гамоніць Івянец,
Калі ідзе хто пад вянец…

Як атрымалася так, што Эдуард Збароўскі выбраў на гэты раз вершаваную форму? Ён сам лаканічна каментуе: «Вершы дазваляюць найбольш кароткім шляхам прыйсці да ўсведамлення вечнай ісціны, што галоўны сэнс жыцця кожнага чалавека — у вышэйшым духоўна-маральным росквіце сваёй асобы. Кожны чалавек — непаўторная кветка прыроды. І ад кожнага асабіста залежыць, каб гэтая кветка не сохла і не марнела, а квітнела велічным харастом. Галоўнае — знайсці сярод патрэбнага сваю справу, што найбольш адпавядае тваім псіха-фізіялагічным здольнасцям. Гэтая акалічнасць дазваляе кожнаму мець шанц — стаць паэтам у сваёй справе».

Так навуковец і выкладчык-прафесар вытлумачвае, чаму ў дадзеным выпадку ён піша, творыць на вершаваннай мове. І вытлумачвае, давайце пагодзімся, даволі пераканаўча. Ну ды рэальнае сведчанне наявы — кніга «Івянецкі перазвон: гаючай памяці канон».

Анатоль Вярцінскі

«Спадачак для цмока» – дзецям

Што рабіць, калі пад тваім ложкам жыве пачвара? Баяцца яе? Ці самому напалохаць? А можа, патэлефанаваць у Службу Змагання з Кузуркамі? Юзік па мянушцы Гузік паспрабаваў усё, пакуль не вырашыўся на перамовы. Ён пакінуў каля ложка спадачак з малаком, і гэта стала пачаткам дзіўнага сяброўства.

Захапляльная гісторыя пра тое, як скарыць свой страх, распаведзеная пісьменніцай Надзеяй Ясмінскай (аўтаркай хітовай «Чаму Меша не мае хаты») і цудоўна праілюстраваная мастачкай Святланай Міхалап.

Кніга «Спадачак для цмока» выйшла ў падсерыі «Каляровы ровар» Бібліятэкі Саюза беларускіх пісьменнікаў у мінскім «Кнігазборы».

Набыць яе можна ў Мінску:
«Акадэмкніга» (пр-т Незалежнасці, 72)
«Светач» (пр-т Пераможцаў, 11)
«Цэнтральная кнігарня» (пр-т Незалежнасці, 19),
«Веды» (вул. К.Маркса, 36),
«Мой модны кут» (г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 58, ГЦ «Маскоўска-Венскі» пав.333)

Набыць у Гародні: «Бэбі Бук» (вул. Савецкая, 18, ГД «Нёман», другі паверх),

а таксама праз інтэрнэт: kniganosha.by, knihi.by.

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 354-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by